

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я

Освітня програма
«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

**Катехизація дітей середнього шкільного віку:
методологія та перспективи розвитку**

Виконала: студентка 2-го курсу
Ніколенко Лариса Іванівна

Науковий керівник:
кандидат соціологічних наук, доцент
Шиделко Анна Володимирівна

Рецензент:
кандидат філософських наук,
доктор богослов'я
о. Богдан Тимчишин

Львів-2022

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КАТЕХИЗАЦІЇ ДІТЕЙ	7
1.1. Теоретичні підходи до вивчення питання катехизації дітей	7
1.2. Методологічні основи катехизації дітей	19
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ТА ВПЛИВ КАТЕХИТА В ЖИТТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ...	29
2.1. Душпастирство серед дітей в Українській Греко-Католицькій Церкві	29
2.2. Катехизація дітей середнього шкільного віку як різновид соціалізації сучасної молоді особистості	42
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. КАТЕХИЗАЦІЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (НА ПРИКЛАДІ ДІТЕЙ М. БОГУСЛАВА КИЇВСЬКОЇ ОБЛ.)	58
3.1. Катехизація школярів середньої ланки м. Богуслава Київської області в сучасних умовах: причини та методи	58
3.2. Шляхи підвищення рівня духовно-моральної складової в складних умовах життя.....	64
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	81
ДОДАТКИ.....	88

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

УКС – Український Католицький Союз

ЗВО – заклад вищої освіти

ІКП – Індивідуальна катехитична програма

ІПЕТ – Індивідуальна освітньо-терапевтична програма

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне покоління дітей шкільного віку перебуває під постійним вибором: чинити «по-модньому» чи таки дотримуватись морально-етичних принципів та релігійних догм, ставитись до навколишнього оточення з повагою, відповідальністю, дотримуватись традицій та звичаїв, чи навпаки, чинити аморально, лиш те, що приносить задоволення.

Сьогодні значення та роль виховання молодого людини на засадах християнської моралі набирає нових обертів. Бути молодим та розуміти, що все життя попереду не знімає відповідальності за вчинки та дії, які можуть або принести успіх в майбутньому, або ж наробити багато проблем для дорослого життя. Діти сповненні прагнення до відкриттів та постійного всебічного розвитку. Водночас вони є лакмусовим папірцем для проявів людської несправедливості, байдужості та жорстокості. Для них випало чимало викликів. Це і швидкість та глобалізація усіх процесів життя, а також пандемія Коронавірусу, восьмий рік загарбницької війни на сході України, яка з 24 лютого переросла в повномасштабну війну та перевернула життя українців на сто вісімдесят градусів. Перед дітьми стоїть низка викликів, які необхідно приймати тут і тепер. Від швидкості рішення залежить не лише навчання та здобуття життєвих компетенцій в нових реаліях, але й збереження самого життя.

Надзвичайно важливим є те, щоб молоде покоління відчувало себе в безпеці, захищеним, почутим та реалізованим. Соціалізація, перебування в колективі однодумців, можливість протидіяти викликам – це мінімум, який потрібний для гармонійного зростання та становлення особистості. Вагоме значення для подолання сучасних викликів посідає душапастирство серед дітей шкільного віку, а також мережа катехитичних шкіл та діяльність катехитів серед різних верств населення.

Катехизація в сучасних складних умовах набрала нових рис у підходах та методах і способах її впровадження. Саме про всі виклики, методи та

перспективи катехизації дітей середнього шкільного віку присвячена дана магістерська робота.

Проблематика дослідження. Сучасні виклики, методи та перспективи катехизації дітей середнього шкільного віку.

Мета дослідження: вивчити і проаналізувати виклики та методи катехизації дітей середнього шкільного віку в складних сучасних умовах (на прикладі школярів м. Богуслава, Київської області) та окреслити способи подолання труднощів при катехизації та перспективи розвитку.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз вивчення питання катехизації дітей.
2. Описати методологічні напрацювання катехизації дітей середнього шкільного віку зокрема.
3. Визначити роль та вплив катехита на формування молодого людини.
4. Проаналізувати душпастирську діяльність УГКЦ серед дітей.
5. Здійснити аналіз та систематизувати сучасні виклики катехизації дітей.
6. Описати сучасні методи катехизації школярів середньої ланки м. Богуслава Київської області в сучасних умовах.
7. Окреслити перспективи та шляхи підвищення рівня духовно-моральної складової катехизації дітей середнього шкільного віку м. Богуслава Київської області в період війни та повоєнний період.

Методи дослідження: загальнонаукові методи – опрацювання літератури – метод оглядовий, аналітичний; збір інформації; метод теоретичного аспекту: збір та узагальнення наукових праць, статей, публікації та постанов УГКЦ в Україні, методичних розробок; метод аналізу, синтезу та порівняння щодо сучасних практик катехизації дітей в складних умовах життя.

Гіпотеза дослідження: Катехизація дітей виступає засобом підвищення рівня духовно-моральної складової та соціалізації особистості дитини.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку відродження УГКЦ в Україні (90-і роки ХХ століття – сьогодення 2022 року) для дослідження становлення катехизи в Україні, для аналізу діяльності УГКЦ та катехизації дітей в нашій країні.

Інформаційну базу магістерської роботи склали дисертації, підручники та документальні матеріали з історії, наукові публікації за темою дослідження, в тому числі законодавчі акти України, публікації, положення та постанови УГКЦ в Україні.

Джерельна база дослідження. Вивчення обраної проблематики спонукало до аналізу значного кола праць. Основою для дослідження стали державні законодавчі акти та статті науковців, офіційні ресурси УГКЦ, ресурси з мережі Інтернет за темою дослідження, що стосуються питань підходів до організації катехизації дітей в Україні та їх загальної підтримки в сучасних умовах життя (найважливіші з них: «Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви», «Напрямні до катехизації (Direttorio per la catechezi)», «Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», «Душпастирський катехитичний poradnik», «Кодекс Канонів Східних Церков та Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков», Апостольське поучення Папи Івана Павла II про катехизу в наш час «Catechesi tradendae»).

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури (57 позицій), додатків. Основна частина роботи викладена на 80 сторінках. Загальна кількість сторінок у роботі 98.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КАТЕХИЗАЦІЇ ДІТЕЙ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення питання катехизації дітей

Слово Боже, тобто місію євангелізувати та катехизувати Церква здійснює від апостольських часів і до сьогодні. З часу виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви минуло понад тридцять років. За цей, на перший погляд, короткий період церковна спільнота здобула чималий досвід у катехитичному служінні, адже за плечима стоїть тисячолітня традиція та історія.

Перед Вознесінням на Небо Ісус Христос заповідав своїм учням: «Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку! Амінь»¹ (Мт. 28, 19-20).

Таким чином, катехитичне служіння є місією Церкви, оскільки має за джерело апостольське післанництво. Для доброї організації катехитичного служіння Церква формує катехитів, але відповідальність за катехизацію покладено не лише на душпастирів, але й на мирян.

У передмові до Катехитичного Правильника Української Греко-Католицької Церкви (1999 р.)² зазначається:

«Епохальний по своїй суті II Ватиканський Собор звернув особливу увагу на Східні Католицькі Церкви в окремому Декреті Східних Церков. Щоб відновити вселенський вимір християнства та уникнути небезпеки від виключно латинського сприйняття Католицької

¹Свангеліс від Матвія. Біблія. Новий заповіт / пер. І. Огієнка, Глава 28, 19-20.

²Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. Львів., 1999. 78 с.

Церкви, Вселенська Церква сміливо проголосила східну ідентичність Східних Католицьких Церков, зокрема в їх літургійній, дисциплінарній та духовній спадщині...»³

Даний Катехитичний правильник УГКЦ став результатом активної праці представників від єпархій в Україні та на поселеннях, розглянутий Синодом Єпископів УГКЦ у вересні 1999 р. та затверджений Постановою Синоду⁴. Цей важливий документ має на меті:

1. Визначення специфіки катехизи Східної Католицької Церкви.
2. Визначення історичних джерел катехизи Української Греко-Католицької Церкви.
3. Визначення ролі та місця катехизи в євангелізаційній місії Церкви.

У вступному слові до Катехитичного правильника УГКЦ наводиться уривок з Євангелія який, як зазначається є «фундаментом і підсумком усього східного катехизму»⁵:

«Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог... Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без нього. У ньому було життя, і життя було – світло людей. І світло світить у темряві, і не поїняла його темрява... І Слово стало тілом, і оселилося між нами, і ми славу його бачили – славу Єдинородного від Отця, благодаттю та істиною сповненого... Від його повноти прийняли всі ми – благодать за благодать... Ніхто й ніколи Бога не бачив. Єдинородний Син, що в Отцевому лоні, – той об’явив» (Йо. 1, 1-18)⁶.

Визначення катехизації можливо знайти в «Апостольському поученні про катехизу в наш час» Папи Івана Павла II, у якому зазначено: «Катехизація – це спосіб мирянського апостоляту, завдяки якому формуються впевнені і смиренно радісні у своїй вірі християни, яких можна вважати даром, котрий Церква може дати модерному світові»⁷.

У названій праці Папи Івана Павла II зауважено, що катехизація була та є сьогодні основним завдання Церкви стосовно життя та соціального стану людини, оскільки Воскреслий Христос передав апостолам місію сповіщення людям того, чому він їх навчав, пояснення його слів та заповідей:

³ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 9.

⁴ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 10.

⁵ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 12.

⁶ Там само

⁷ Іван-Павло II. Апостольське поучення про катехизу в наш час. *Catechesi tradendae*. Львів 2008, 61

«Невдовзі катехизою стали називати сукупність зусиль, які вживалися в церкві, щоб зробити людей учнями Христа, щоб помагати їм вірити, що Ісус є Сином Божим, щоб через віру вони могли мати життя в Його ім'я, щоб виховувати і навчати їх цього життя й так творити тіло христове. Церква ніколи не переставала віддавати цій справі свої сили»⁸.

У Катехитичному правильнику УГКЦ визначаються основи катехиза, коли кінцевою метою, як зазначав Папа Іван Павло II є привести людину «до близькості з Ісусом Христом», оскільки тільки «Христос є Дорогою, Правдою і Життям. Він прийшов, щоб об'явити нам Царство Отця. Він є Вчителем. Тому вся катехиза має базуватися на Його Особі. Ікона «Христос-Учитель», на якій зображена особа Христа, міститься в усіх катехизмах»⁹.

Стосовно євангелізаційної місії Церкви визначається, що за дві тисячі років християнства сформувалася багата культура та відбулося навернення до віри великої частини людства, однак неможливо вважати місію Церкви та заповіді Спасителя виконаними, оскільки залишаються численними представники людської спільноти, які не чули про Христа та, як зазначається у Катехитичному правильнику УГКЦ, їх чисельність більша, ніж тих, хто повірив у Нього.

Цілі народи на сьогодні потребують нового навернення та євангелізації, оскільки маємо значні наслідки секуляризації та атеїзації не тільки окремих народів, а також цілих континентів. «Катехиза бере свій початок у Пресвятій Тройці і в Ній завершується. Бог Об'явлення – це Отець, Син і Святий Дух, божественне спілкування Осіб. Таким Він відкривається при створенні неба і землі – Отець творить через Слово: «Нехай буде» (Бут.1, 3)»¹⁰.

Катехизм Української Греко-католицької церкви «Христос – наша Пасха» є книгою, у якій розкриваються особливості богословських традицій УГКЦ, основою яких визначаються джерела Святого Письма, спадщина Отців Церкви, рішення Вселенських та Помісних Соборів, спадщина душпастирів УГКЦ та

⁸Іван-Павло II. *Апостольське поучення про катехизу в наш час*. 3.

⁹Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 13.

¹⁰Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 15.

богослужбових творів. У 2011 році у Львівській духовній семінарії Святого Духа відбулося офіційне представлення катехизму¹¹.

У передмові до книги зазначено важливий аспект, який є основою Катехизму, коли він є відкритим до сучасного стану суспільства, водночас базуючись на головних постулатах віри та поясненнях її сповідання, засвідчуються важливі зв'язки вселенського християнства та київських християнських традицій Руси-України, підкреслюючи таким чином, внесок українського народу у розвиток християнства. Зазначається, що ця віра народилася, коли почули Євангеліє Христа. Це, за переказом, вперше прозвучало на землях Руси-України у проповіді апостола Андрея Первозванного. Ця Благовість продовжувала звучати в місцях святих апостолів слов'янських Кирила і Мефодія і була підтверджена в Хрещенні Руси-України за князювання рівноапостольного князя Володимира. Слова Євангелія викликали відгук віри в серцях слухачів, і Церква Христова поширилася. На цій традиції виховувалися покоління християн української та інших культур¹².

У Катехизмі Української Греко-католицької церкви «Христос – наша Пасха» визначається саме поняття «катехиза» наступним чином: «катехиза – це тлумачення християнського вчення, яке служить приготуванню оглашених до Хрещення, воцерковленню вірних та поглибленню їхньої віри (містагогія)»¹³.

Метою катехизи, яка визначається як основне діяння Церкви, є навчання та виховання людини у християнській вірі та провадження її до «сопричастя з Ісусом Христом та церковною спільнотою», одночасно катехиза повинна мати систематичний характер та відбивати основне християнське розуміння людиною як суспільного, так і особистого життя вірян у «світлі вчення Христа та церкви»¹⁴.

Важливою частиною цієї книги є визначення структури та змісту Катехизму УГКЦ, коли розглядаються духовні та моральні аспекти суспільно-

¹¹Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» електронний варіант, 2019.

¹²Катехизм Української Греко-католицької церкви: *Христос – наша Пасха*, 2011. Львів. 336 с.

¹³Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», 33

¹⁴Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», 33

політичного, особистісного та сімейного життя людини, молитовно згадані в анафорі, а отже, «вірою і молитвою церква сповнюється благодаті для освячення людей і переображення усіх сфер їхнього буття»¹⁵.

Катехитичний Правильник Української Греко-Католицької Церкви надає таке визначення катехизації: «Катехизація – це впорядкований процес вивчення Христової науки, щоденне зближення з Його Особою, завдяки чому віра стає зрілою і формується Христовий учень»¹⁶.

Також у ж розділі книги надається характеристика природи катехизи, як суто церковної діяльності, з огляду на основне завдання Церкви – бути «вчителькою віри» та відкривати себе як «Мати дітей, народжених у Бозі дією Святого Духа. Церква вводить людей у свою велику родину»¹⁷.

Метою катехизи визначено введення людини у сопричастя з Ісусом Христом, що обов'язково стане основою для поглиблення зв'язків «з Пресвятою Трійцею, а також через Церкву – Тіло Христове – з іншими людьми». Таким чином, як наголошується у Катехитичному правильнику, катехиза приводить людину до духовної зрілості у Христі, тобто «до обожествлення»¹⁸.

Також Катехитичним правильником визначено основні завдання катехизи, що тісно пов'язані між собою і загалом визначають цілісний розвиток християнства та сприяють процесу:¹⁹

1. Допомогти іншим пізнати та прославляти Христа.
2. Виховання літургійно для участі у святих таїнствах, зокрема у Євхаристії.
3. Моральне виховання у дусі блаженств, проголошених у Нагірній проповіді.
4. Молитовне споглядання постаті Вчителя, що завжди зумовлює передачу катехизи.

¹⁵ Катехизм Української Греко-католицької церкви: Христос – наша Пасха. 16.

¹⁶ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 21.

¹⁷ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 22.

¹⁸ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 22.

¹⁹ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 22-23.

5. Введення людини у спільноту, де панує атмосфера братньої любові.

6. Заохочення християн до активного щоденного служіння у повсякденному житті, що виражає місійну природу катехизи.

7. Спрямування людини працювати над створенням справедливішого світу та ставати на один рівень зі знедоленими та бідними, як робив це Ісус Христос.

8. Забезпечити свідоме ставлення людини до інших Церков та віровизнань, водночас опановуючи вчення власної Церкви та чітко слідуючи йому, тим самим збуджуючи прагнення до загальної єдності: «Катехиза повинна мати екуменічну основу, даючи правильну картину інших Церков і церковних Спільнот взагалі, однак, треба старатися, щоб була забезпечена правильна суть католицької катехизи»²⁰.

Основним джерелом катехизи визначено:²¹

1. Об'явлення Отця, Сина і Святого Духа, що передано Богом людству через натхнених людей. Об'явлення подається Церквою через Святе Письмо та Священне Передання.

2. Коментарі натхнених Богом авторів до Святого Письма, твори схимників та аскетів. Як зазначено: проповідуване слово проникає у самий внутрішній світ людини, а Святий Дух спрямовує її прагнення повернення до Отця через життя у Христі.

3. Літургійне життя церкви визначається як особливе джерело катехизи, оскільки «пробуджена особа відповідає Богові словами і вчинками, єднаючись з Богом та іншими людьми у спільній Євхаристії», таким чином в богослужінні проголошується слово, яке людина не тільки слухає, а внутрішньо сприймає²².

4. Також джерелами катехизи визначено іконографію та агіографію, оскільки не лише споглядаючи зображення на іконах Христа, Богородиці та

²⁰Кодекс Канонів Східних Церков, кан 625.

²¹Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 23-24.

²²Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 24.

святих, а також наслідуючи, людина росте до «повноти Христової», визначаючи у своєму розумінні живі ікони Христа.

5. Важливим джерелом катехизи визначено споглядання творіння, у якому людина відкриває могутність та красу Божої мудрості, бо, як зазначено космічний вимір присутній у Східному богослів'ї та духовності: «Небеса оповідають славу Божу, і діло рук Його проголошує твердь небесна» (Пс. 19, 1)²³.

Узагальнюючи зміст перерахованих джерел катехизи, можливо стверджувати, що Церква таким чином об'єднує слово та образи церковні із внутрішнім світом людини та спонукає людину залучити свій інтелект у взаємозв'язку з духовним спрямуванням до пізнання істинних цінностей, з огляду на особисто здобутий духовний досвід.

Як зазначають автори Катехитичного правильника УГКЦ: «катехита в Східних Католицьких Церквах завжди намагалася бути інтегральною, органічно поєднуючи дух та інтелект»²⁴.

Одночасно важливим та необхідним, як зазначено в усіх без винятку досліджених джерелах, документах Церкви, які визначають основи формування катехизації в УГКЦ, є організація катехитичного служіння, для належного здійснення якого Церква проводить формування катехитів, на яких покладається велика відповідальність стосовно відкриття духовного життя. Особливо, що стосується дітей, в яких формування моральних принципів та християнських цінностей має стати основою для подальшого зростання, виховання та навчання.

Діти у Катехитичному Правильнику УГКЦ визначаються як адресати катехизи, оскільки: «Усі охрещені, оскільки вони покликані Богом до зрілої віри, потребують і мають право на відповідну катехизу. Тому основний обов'язок Церкви – відгукнутися на це відповідним чином»²⁵. Стосовно визначення особливого значення катехизи для дітей наводяться слова з

²³Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 24.

²⁴Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 24.

²⁵Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 55.

Євангелія від Матвія, коли Господь закликає людей стати, як дитина, відзначаючи особливий природний духовний стан дітей. У Євангелії від Матвія читаємо:

«Підійшли до Ісуса тоді Його учні, питаючи: Хто найбільший у Царстві Небеснім? Він же дитину покликав, і поставив її серед них, та й сказав: Поправді кажу вам: коли не навернетесь, і не станете, як ті діти, не ввійдете в Царство Небесне! Отже, хто впокориться, як дитина оця, той найбільший у Царстві Небеснім. І хто прийме таку дитину одну в Моє Ймення, той приймає Мене»²⁶ (Мт 18, 1-5).

У документі відзначаються особливі аспекти щодо катехизи в УГКЦ, коли відзначається, що Господь інакше навчав дітей, відрізняючи їх від дорослих. Як зазначено, необхідно враховувати сучасні тенденції навчання та виховання, враховуючи вікові та особистісні особливості дитини, оскільки необхідним є зважати на середовище, в якому дитина має сформуватися як християнин. Зокрема, необхідно виділити суттєві особливості катехизи, які стосуються в тому числі дітей, коли неприйнятним вважається залучення їх до катехизи та прийняття віри через страх, оскільки, як зазначено, «це суперечить нашій традиції», свідченням чого наводяться слова Василя Великого: «Якщо ми відвертаємося від зла через страх покарання, ми є в позиції рабів. Врешті, якщо ми маємо послух тому, що це є добре і заради любові до того, хто керує, — ми є в позиції дітей»²⁷.

Відповідальним за катехизацію дітей визначають парохіяльного священника, який має забезпечити відповідність катехизації дитини основам віри та вченню Церкви, здійснювати підготовку до таїнств в місцевій парохії або у закладі за погодженням місцевого ієрарха²⁸.

Праведний Митрополит Андрей Шептицький²⁹ був свідомий свого душпастирського покликання та у своїх посланнях неодноразово наголошував на важливості катехизації дітей у кожній парафії. Надзвичайна важливість

²⁶ *Євангеліє від Матвія*. Біблія. Новий заповіт / пер. І. Огієнка, Глава 18, 1-5.

²⁷ *Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви*, 1999. 57.

²⁸ Там само

²⁹ *Андрей Шептицький* – (29 липня 1865 — 1 листопада 1944) — предстоятель Української греко-католицької церкви, митрополит Галицький, архієпископ Львівський (1901–1944). Єпископ Станиславівський (1899–1900). Доктор права (1888) і богослов'я (1894); меценат. Один із найвидатніших провідників української церкви й національного руху першої половини ХХ ст. Представник шляхетного та графського роду Шептицьких.

цього процесу також відзначається у Душпастирському катехитичному порадику,³⁰ де наводяться слова Митрополита, посилаючись на офіційний текст віровчення Української Греко-Католицької Церкви «Катехизм «Христос – наша Пасха»:

«Буду домагатися праці, а передовсім катехизації дітей. Не є в моїх очах добрим священник, в котрого селі діти не знають катехизму. Катехизація – це перший і рішучо найважливіший обов'язок душпастиря. Хто його не сповняє, сему можна слушно зробити закид цілком не совісного душпастирювання. Хто, відповідно, дбає про молодь шкільну і виховує її на добрих християн, цей заслуговує на всяке признання»³¹.

Це також видається винятково важливим в умовах, коли батьки часто мають суто матеріалістичні підходи до побудови загальної концепції життя та правил у родині, не можуть чи не готові з багатьох причин стати провідниками для дитини в духовному житті:

«Турбота про виховання дітей належить, насамперед, батькам або тим, що їх заступають тому їхнім обов'язком є виховувати дітей у колі християнської сім'ї, просвіченому вірою й оживленому взаємною любов'ю, особливо в дусі побожності і любові до ближнього». «Якщо не вистачає власних сил, щоб забезпечити повне виховання дітей, то обов'язком батьків є довірити також іншим частину завдання виховання і підбирати потрібні і корисні засоби виховання»³².

У цих випадках Церква та катехит, який є її представником має завдання відкрити шляхи для особистісного та духовного зростання дітей, залучення їх та належної організації катехитичного життя спільноти кожної парафії:

«Обов'язком Церкви, оскільки вона через хрещення породила нові створіння, є спільно з батьками дбати про їх католицьке виховання». «Усі, кому доручена опіка над душами, повинні допомагати батькам у вихованні дітей, робити їх свідомими власних прав й обов'язків і забезпечити релігійне виховання...»³³.

Таким чином, відповідальність за катехизу, як зазначено в досліджуваних джерелах, несуть катехити.

³⁰ *Душпастирський катехитичний порадику*: Затверджено постановою № 4 П'ятдесят восьмої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, 2012.

³¹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, 54

³² *Кодекс Канонів Східних Церков*, кан 627 § 1; 2.

³³ *Кодекс Канонів Східних Церков*, кан 628 § 1; 2.

Визначення поняття «катехит» подається у Катехитичному Правильнику Української Греко-Католицької Церкви: «Катехит – це особа покликана, належно підготовлена, сформована та послана Церквою для служіння Слова і виховання у вірі Божого народу»³⁴.

Катехитів вибирають, зважаючи на певні важливі характеристики: вони мають бути відданими Церкві, активними учасниками релігійного, особливо молитовного життя, особливо Євхаристії, провадити життя у вірі, поглиблювати свої знання зі Святого Письма, катехитики, богослов'я, духовності та літургії³⁵. Тут наводяться слова з Кодексу Канонів Східних Церков, канон 626:

«Усі, що служать катехизації, повинні пам'ятати, що вони виступають від імені Церкви і послані голосити об'явлене Слово Боже, а не власне; тому мають подавати повну науку Церкви в спосіб, пристосований до тих, кого треба катехизувати, і відповідно до потреб їхньої культури»³⁶.

Також відповідальними за катехизу визначаються: батьки, хрещені батьки, єпископи, Священники та диякони, монашество та безпосередньо миряни.³⁷

1. Катехити, з якими найперше зустрічається дитина – це її батьки, через любов яких відбувається пізнання дитиною Бога, а також слугує сімейна молитва, навчання християнських основ та добрий батьківський приклад. Одночасно хрещені батьки є помічниками батькам дитини в їх катехитичному служінні. Батьки та хрещені батьки дитини з цієї точки зору є представниками відповідно «домашньої Церкви» та «великої Церкви». Отже, хрещені батьки представляють християнську спільноту та, приймаючи у свої руки новоохрещеного, тим самим виявляють готовність та беруть відповідальність за християнське виховання дитини, за її християнське життя. Вони призвані відкрити для новоохрещеного Церкву, яка має стати для нього духовною

³⁴ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 49.

³⁵ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 53.

³⁶ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 49-50.

³⁷ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 49-52

родиною у Христі:³⁸ «Насамперед батьки мають обов'язок словом і прикладом формувати дітей у вірі й практиці християнського життя подібний обов'язок мають ті, що заступають батьків, та хресні»³⁹.

2. Внутрішнє зростання Церкви можливе, коли єпископи дбають та усвідомлюють важливість катехизи, ставлячи її на перший план у своїх турботах, оскільки саме єпископи мають, наслідуючи апостолів, проповідувати у своїй Церкві та стати учителем Слова, вихователем віри, підтримати та спонукати до катехизи.

3. Як співробітники своїх єпископів, Священники та дякони повинні стати «справжніми вихователями віри» та виконувати свій обов'язок, забезпечуючи кожному віруючому катехизу: першим парох відповідальний за виконання та забезпечення катехитичних потреб вірян, виконуючи мету та завдання парохії, керуючи процесом катехизації та підтримуючи вірян покликаних до катехизації, контролюючи виконання настанов Церкви.

4. Монахи та монахині силою свого покликання мають особливий обов'язок з євангелізації та катехизації та мають усім своїм життям «свідчити про присутність Христа чистого, вбогого, відданого молитві і місії»⁴⁰.

5. Існує необхідність свідомих підходів мирян до своєї участі у релігійному вихованні молодого покоління, виступаючи учасниками священничого і пророчого служіння Христу. Така діяльність мирян як катехитів є необхідною умовою важливої місії релігійного виховання у родинах, що виступає «формою апостоляту мирян». Окремо наголошується на особливій підтримці з боку єпископів такого виконання покликання, оскільки це служіння потребує особливої духовної підтримки, забезпечення економічного супроводу⁴¹.

³⁸ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 50.

³⁹ Кодекс Канонів Східних Церков, кан 618

⁴⁰ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 52.

⁴¹ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 53.

Отже, як зазначено у Путівнику по Східному Кодексу,⁴² надзвичайно важливим є саме церковний контекст для катехитичного навчання. Первинним визначається церковний обов'язок кожної Церкви стосовно обов'язку інших осіб, у тому числі батьків:

«Крім християнської сім'ї, сама парафія і кожна церковна спільнота повинні дбати про катехитичне навчання своїх членів та їх інтеграцію в саму спільноту, створюючи такі умови, в яких вони могли б якнайповніше жити тим, чого навчилися»⁴³.

Основні засади катехитичного навчання, зафіксовані у Кодексі Канонів Східних Церков (канони 614-623), натхненні апостольським листом Папи Івана Павла II *Catechesi Tradendae*. Ці канони, як зазначено у «Путівнику по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков» доповнюють один одного та розглядаються разом, починаючи з відповідальності Церкви за організацію катехитичного навчання та продовжуючи здійсненням катехизації з інтеграцією у спільноту сім'ї чи парохії, які є ефективною передумовою катехизації⁴⁴.

Свідчення Христа для дитини відзначається як особливий обов'язок усієї церковної спільноти, окрім священників та катехитів, коли це має бути особливим Божим покликанням усіх членів спільноти, оскільки в процесі дорослішання та набуття самостійності, дитина має проходити через різні випробування⁴⁵.

Таким чином, вивчаючи документи Церкви стосовно катехитичного служіння можливо, узагальнюючи вивчене, стверджувати, що катехиза, являє собою основне діяння Церкви та спрямована на провадження вірян до Ісуса Христа, навчання і виховання у вірі, що переходить на все життя дітей, яких Церква виділяє, як особливих адресатів катехизи.

⁴²Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков, 2008. 391.

⁴³Кодекс Канонів Східних Церков, кан 619

⁴⁴Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков, 2008. 392.

⁴⁵Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви, 1999. 59.

1.2. Методологічні основи катехизації дітей

Вивчаючи основні документи Церкви стосовно катехизи, стає зрозумілим, що катехизація не є виключно організацією і приготуванням дітей до першої Святої Сповіді. За мету у катехитичній науці Церква ставить та дбає про воцерковлення дітей, виховання їх у вірі та спрямування на свідоме життя вірянина. До цього закликає Душпастирський катехитичний поради́ник (2012 р.), у якому наголошено на необхідності брати до уваги слова видатних церковних діячів, зокрема Митрополита Андрея Шептицького, який, звертаючись до духовенства ще на початку ХХ століття зазначив:

«Священник, котрий би і ревно в церкві працював, старався б про прикрашення церкви, про Відправу, про економічне піднесення народу, а занедбував катехизацію і школу, наразився би на то, що в короткім часі по нім з його праці нічого не лишиться»⁴⁶.

Підстави та принципи, які мають стати основою практичних розробок підготовки катехитів та використання катехизи в Українській Греко-Католицькій Церкві представлені у Катехитичному правильнику УГКЦ. Як зазначається, він «призначений єпископам, відповідальним за формацію в семінаріях та постійну формацію священників, монахів і монахинь, керівникам Катехитичних центрів та відповідальним за формацію катехитів, а також видавцям катехитичних матеріалів»⁴⁷.

У ж документі також здійснено історичний огляд методів катехизи та наголошується, що на початковому етапі історії становлення Церкви катехизу визначали таким чином:

«Щоб навчатися і виховуватися, слід зрозуміти спосіб життя стародавніх людей і йти їхнім шляхом, дотримуючись божественних законів. Щоб відновитися при хрещенні, треба вести такий спосіб життя, який вели ті, які були омиті»⁴⁸.

У той час першого століття заснування Церкви усні повідомлення апостолів набули письмових форм та катехита здобула визнання, мала великий успіх. Як приклади наводяться Євангелія, послання святого апостола Павла,

⁴⁶ Душпастирський катехитичний поради́ник УГКЦ, 2012

⁴⁷ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 10.

⁴⁸ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 25.

вчення Дванадцяти апостолів та Символи віри. Наступна організована форма катехуменату мала підготувати людей до хрещення через християнське вчення, тобто людина, котра сповідувала віру християнства та привносила її в своє життя, могла стати християнином. Але, як зазначають автори Катехитичного Правильника, на етапі третього тисячоліття існування та розвитку Церкви вона має підстави та можливості «черпати зі щедрого багатства її досвіду» основи катехизи, тобто існує необхідність звертатися на основі здобутого вже нового досвіду до давніх практик містагогії та катехуменату, обов'язково користуватися на сучасному етапі методами, які значною мірою сприяли розквіту Церкви⁴⁹.

У Катехитичному правильнику УГКЦ зазначається, що майбутнє катехизи будується на основі зусиль «наших славних попередників і опираючись на багату історію, що виходить з джерел Київської традиції, на вченні апостолів і Східних Отців», а також наголошується, що «Божі правди незмінні, однак адресат і спосіб їх передавання міняються»⁵⁰.

Також наголошується на обставинах, коли існують певні заклики як реакція на зменшення ролі катехизу в сучасному світі до катехизації та катехуменату для вже охрещених. У відповідь на такі потреби опрацювання наявних методик, Українська Греко-Католицька Церква розробляє методи, що будуть відповідати сучасним викликам та тенденціям. Однак потреби сьогодення необхідно узгоджувати з багатою спадщиною минулого Церкви, виробляючи нову методологію.

У контексті вважаємо доречним навести думку Папи Івана Павла II, коли він наголошує :

«Катехиза, що відштовхується від життя, не протиставляється катехизі традиційній, навчальній і систематичній. Правдива катехиза завжди є упорядкованим і систематичним введенням в об'явлення, яке Бог дав люди ні про себе самого в Ісусі Христі, в об'явлення, яке зберігається в глибокій пам'яті Церкви й у Святих Писаннях, і яке постійно проголошується через «передання» живуче й активне, покоління до покоління. Але таке

⁴⁹Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 25.

⁵⁰Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 30.

об'явлення не є ні відірване від життя, ні штучно поруч нього поставлене. Об'явлення торкається основного сенсу людського існування, яке воно само повністю освітлює, щоб у світлі Євангелія надихнути його або оцінити»⁵¹.

Також необхідним та обов'язковим визначається усвідомлення та виконання основного завдання катехизи, що полягає в одухотворенні та преображенні понять Божого Об'явлення до людських понять з метою прийняття людиною Божого Об'явлення⁵².

Серед інших сучасних підходів виділяють:

1. Літургійну катехизу, основою якої визначають літургійну молитву, церковний рік, іконографію та сакральне мистецтво⁵³. Літургійна катехиза визначається як важлива у Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ, де зазначається, що «Літургія є вершиною, до якої прямує діяльність Церкви, і водночас є джерелом, із якого випливає вся її сила. І саме тому вона є привілейованим місцем для катехизи Народу Божого»⁵⁴.

«Катехиза внутрішньо пов'язана з усією літургійною й таїнственною діяльністю, тому що в таїнствах, і передусім в Євхаристії, Ісус Христос діє найповніше для переміни людей. У первісній Церкві катехуменат і перші таїнства християнського народження – Хрещення та Євхаристії ототожнювались. Хоч Церква змінила свою практику в цій ділянці в давніх християнських країнах, катехуменат ніколи не був усунений, а навіть починає відновлюватися і широко практикуватися в молодих місійних Церквах»⁵⁵.

2. Антропологічна катехиза, що тлумачить життєві ситуації людей «у світлі Божого Об'явлення»⁵⁶.

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ відзначаються такі катехизи у молитовному житті парафії, як:⁵⁷

1. Катехиза в богослужіннях добового кола – Катехизм Католицької Церкви вчить, що богослужіння добового кола призначені «стати молитвою усього Народу Божого».

⁵¹ Іван-Павло II. Апостольське поучення про катехизу в наш час. *Catechesi tradendae*. Львів 2008, 23-24.

⁵² Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 31.

⁵³ Там само

⁵⁴ Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ, 2012

⁵⁵ Іван-Павло II. Апостольське поучення про катехизу в наш час. *Catechesi tradendae*. Львів 2008, 48.

⁵⁶ Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 31.

⁵⁷ Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ, 2012

2. Катехиза під час паралітургійних богослужінь, які не є довгими, але збирають велику кількість людей, тому можливо долучити повноцінну катехизу. Також, виходячи з того, що участь у них беруть ті самі люди, катехизи можуть мати свій цикл.

3. Катехизація під час звершування треб (Святих Таїнств та освячень) – відбувається на прохання конкретних людей. До них належать, зокрема, сім Святих Таїнств, молитви християнського похорону, різного роду посвячення чи благословення.

4. Катехизація під час звершення Божественної Літургії:

«Під час Божественної Літургії відбувається єднання усіх із Христом, тому Служба Божа – найглибша катехиза, де Христос діє через церковний спів, своє Слово, навчання священника, а головню через участь вірних у Таїнстві Причастя Його Тіла і Крові. Спільна парафіяльна Літургія є найкращим представленням універсального виміру Церкви, коли у Христі вже немає «ні грека, ні юдея» (Гал. 3, 28), ні чоловіка, ні жінки, ні дорослого, ні дитини»⁵⁸.

До здійснення катехизації під час звершення Божественної Літургії для дітей пропонується:

- за нагоди служити Літургію за особливою участю дітей: Літургію не затягувати, використовувати знайомі дітям катехитичні пісні, готувати найбільш здібних дітей до виразного прочитання Апостола, користуватися інтерактивними методами спілкування з дітьми, надавати дітям нескладне домашнє завдання, залучати батьків до участі у такій Літургії;
- запросити дітей, які присутні на Літургії, ставати біля іконостаса чи тетраподу;
- запропонувати дітям тримати свічки під час читання Євангелія;
- на початку проповіді звернутися до дітей;
- залучати дітей шкільного віку читати Апостола під час богослужінь⁵⁹.

⁵⁸ Там само

⁵⁹ Там само

У вступі церковного документу «Напрявні до катехизації» (*Direttorio per la catechezi* (2020)⁶⁰, у створенні якого брали участь також представники України йдеться про масштабне оновлення, яке здійснює Церква, коли катехизація розглядається у справі євангелізації як вираження постійного дозрівання віри, що виявляється через стиль життя учнів Христових, пов'язане з літургією та милосердною любов'ю до ближнього, ставлячи за мету цілісність нового життя, яке виявляється через Хрещення. Через це Папа Франциск в Апостольському повчанні «Радість Євангелія» відзначив особливості катехизації в сучасному її розумінні: різні формулювання кериґми можливо поглиблювати у визначених напрямках та які є «екзистенційними дверима для входження в таїнство»⁶¹.

Таким чином, катехизація «як містагогійна ініціація» та досвід формації – впровадження вірян у «живий досвід християнської спільноти, до місця життя вірою» має «свій поступ і динаміку, є багатим на знаки і способи комунікації, допомагає інтегрувати усі сфери людини. Все це безпосередньо стосується закріпленої в катехитичних роздумах і церковному душпастирстві інтуїції про катехуменальне натхнення катехизації, що стає все більш необхідним». Саме ці ознаки характеризують перспективу місії та нове прочитання самого процесу катехизації⁶².

У документі Церкви представлені деякі питання методології катехизації, зокрема що стосується питань способів комунікації. Зазначається, що надзвичайно актуальним є вивчення питання катехизації саме на місцевому рівні, оскільки культурні умови в сучасному світі є надто різними. Питання, присвячені сім'ї та молодому поколінню, вироблені на основі вчення Синодів представляють ширшу тематику⁶³. Однак вважаємо доцільним виділити окремо думку Папи Івана Павла II, яка висвітлена в його «Апостольському поученні про катехизу в наш час (*Catechesi tradendae*):

⁶⁰Напрявні до катехизації (*Direttorio per la catechezi*), 2020.

⁶¹Напрявні до катехизації (*Direttorio per la catechezi*), 2020.

⁶²Там само

⁶³Там само

«Даремно протиставляти відповідну практику відповідній теорії: християнство нероздільно є, і практикою, і теорією. Тверді й обмірковані переконання спонукають до сміливої і чесної дії. Зусилля спрямовані, на виховання вірних як Христових учнів, вимагають й полегшують поглиблене відкриття тайни Христа в історії спасіння»⁶⁴.

У Душпастирському катехитичному порадинику УГКЦ визначається як найпоширеніша форма катехитичного служіння у парафіях – приготування до Першої Святої Сповіді. Це є важливим щодо храмів, у яких немає систематичної катехизації, тобто приготування дитини до особливого моменту в житті⁶⁵.

Задля упорядкування цієї сфери Синод Єпископів видав низку постанов, які визначають окремі важливі аспекти щодо катехизації дітей. Стосовно дітей визначені такі сучасні аспекти організації катехизації:⁶⁶

- відповідний (семирічний) вік для приготування до Першої Святої Сповіді;
- процес має тривати протягом не менше одного року та відповідає програмі другого класу «З нами Бог», додатковій програмі «Програма підготовки до Першої Святої Сповіді»;
- діти віком від семи років, які не готувалися до Першої Святої Сповіді, формують групу;
- якщо дітей багато і вони знаходяться в різних вікових категоріях, групи формуються залежно від вікових особливостей дітей;
- визначені обов'язки душпастирів щодо проведення дитини у підготовці до Першої Святої Сповіді (обов'язки душпастирів, затверджені постановою Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ представлені у пункті 2.1 цієї роботи);
- проведення бесід з батьками дітей щодо впорядкування та організаційних аспектів;

⁶⁴Іван-Павло II. Апостольське поучення про катехизу в наш час. *Catechesi tradendae*. Львів 2008, 23.

⁶⁵Душпастирський катехитичний порадиник УГКЦ, 2012

⁶⁶Там само

- залучення батьків до парафіяльної катехизації в частині пояснень навчального процесу, по можливості створюючи окрему групу для дорослих та проводячи з ними роботу;

- разом із дітьми спонукати до Сповіді батьків, хрещених батьків, членів родини, для яких ця Сповідь теж може виявитися першою, тому потрібним є проведення плідної роботи з організації підготовки та окремої науки для членів родини, приділяючи більше часу підготовці до Таїнства. З цього приводу Синодом Єпископів видана окрема постанова, у якій зазначено:

«Рекомендується сповідати дітей не в сам день торжества, а напередодні, разом з батьками, рідними і хресними. Спільно з катехитами провести зустріч з батьками на тему фотографування дітей у день Першої Сповіді та Урочистого Причастя підчас Літургії, щоб не було в храмах шуму та перешкод гідній участі у Божественній Літургії»⁶⁷.

Як визначено на основі аналізу документів та праць Церкви та відзначалося у першому підрозділі даної роботи, Церква дбає про єдність та інтеграцію вірян у спільноту, таким чином визначаючи обов'язком єпархіальних єпископів підтримувати катехитичне навчання та виділяти його як пріоритетне завдання. Тому як пріоритетне завдання визначається об'єднання та інтеграція дитини у парафіяльну спільноту.

Пояснюючи зміст канонів, автори Путівника по Східному Кодексу зазначають:

«У парохіях, у яких немає католицьких шкіл, які надають катехитичний вишкіл, парох має ще більше відповідальности та обов'язків. Він відповідальний за дітей, підлітків та дорослих, з одного боку, і бездомних та інвалідів (наприклад, потрібна азбука Брайля для сліпих), з іншого. Він може залучати до співпраці помічників, особливо мирян, що робитимуть це «libenter» (радо) згідно з к. 624 § 3. Висвячені служителі та ченці повинні бути в авангарді цієї співпраці (§ 2). Пресвітери і диякони, які приналежні до парафії, тобто, мають канонічну місію бути на службі в парафії, зобов'язані допомагати парохіві в катехитичному служінні...»⁶⁸.

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ визначаються визначаються норми Причастя дітей та зазначається: «Щодо практики

⁶⁷Витяги з постанов Синодів Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ (2000-2005 рр.), 2005.

⁶⁸Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков, 2008. 392.

уділювання Святого Причастя дітям наша Церква керується нормами чинного Церковного права та рішеннями Синодів УГКЦ. Це зумовлює слідування нормам: Кодексу Канонів Східних Церков; положенням Єпископату УГКЦ на Синоді, що відбувся у Крехові–Львові 14–20 вересня 1997 р., у розділі щодо літургійних практик, який постановив: «З душпастирських причин та в дусі рішень Другого Ватиканського Вселенського Собору «Про Східні Католицькі Церкви», Синод Єпископів доручив застосовувати таку термінологію: «Перша Свята Сповідь та Урочисте Святе Причастя» замість «Перше Причастя». Партикулярне право УГКЦ гласить: «Сакраментальне впровадження в таїнство спасіння завершується прийняттям Пресвятої Євхаристії, яку слід уділяти після прийняття Хрещення і Миропомазання якнайшвидше»⁶⁹.

Отже, узагальнюючи можливість покласти на твердження, визначені у Катехитичному Правильнику УГКЦ, в яких зазначається, що євангелізація потрібна дитині, щоб забезпечити виховання її у вірі та надати можливість духовного розвитку на все майбутнє її життя. У катехуменаті євангелізація була частиною катехизи. Оскільки євангелізація є частиною катехуменату, для дітей, особливо необхідно проводити просвітництво під час участі їх у громадських та спортивних заходах або інших зібраннях, проводити необхідні спільні навчання дітей, оскільки Церква дбає про об'єднання людей у спільній духовній діяльності.

Висновки до першого розділу

Вивчаючи праці нашої Церкви стосовно визначення, підходів та методології катехизації дітей, можна стверджувати, що діти визначаються як особливі адресати катехизи, котрі потребують виховання на засадах християнської моралі, починаючи з перших етапів їх становлення як особистостей, формування їх поглядів на цінності та норми, яких вони мають дотримуватись упродовж усього життя.

⁶⁹ *Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012*

Катехитичне служіння визначається як місія Церкви, яка за джерело має апостольське післанництво. Катехиза визначається як спосіб мирянського апостоляту, за допомогою якого формуються вірні своїй вірі християни. Вона має своє вираження у житті та соціальному стані людини. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви базується на головних постулатах віри та поясненнях до її сповідання, має за основу джерела святого Письма, спадщину Отців Церкви, рішення Вселенських та Помісних Соборів, богослужбових творів та спадщину душпастирів.

Катехизм є відкритим до суспільства в його сучасному стані, хоча будується на основі зусиль попередників, на досвіді багатой історії Церкви, оскільки, як зазначається в основних документах Церкви, змінюються тільки адресати катехизу, а Божі правди залишаються незмінними. Видатні діячі Церкви, зокрема Папа Іван Павло II та Митрополит Андрей Шептицький наголошують, що катехизація є залучення молодого покоління до віри та побожності упродовж усього життя, до любові і поваги до ближнього, до спільноти, яка сповідує ідею створення справедливого світу, що приводить людину до духовної зрілості у Христі.

Батьки, хрещені батьки та християнська спільнота мають дбати про духовне виховання дитини, однак першість у цих питаннях належить Церкві, яка має за обов'язок не оминати дітей своїм піклуванням та надавати особливого значення. Основною методичною формою катехизації в сучасних умовах розвитку Церкви визначається Служба Божа як найкраща катехиза, в тому числі Божественна Літургія, коли відбувається поєднання усіх із Христом, а отже, через церковний спів та своє Слово Боже, навчання священника, через участь вірних у Таїнстві Причастя молоде покоління долучається до Христа. Такі процеси, як зазначається у церковних документах, є представленням універсального виміру Церкви.

Катехизація дітей має свої особливості, які зумовлені їх віком, станом батьківського піклування про духовне виховання та розвиток дитини, а також можливостями храмів щодо систематичної катехизації – приготування дитини

до особливого моменту. У церковних документах та працях подаються рекомендації та поради щодо проведення катехизації дітей, відзначаючи необхідність враховувати сучасні тенденції у суспільстві та будувати ці процеси на основі інтеграції людини у християнську спільноту за контролю з боку єпископів та сумлінного виконання свого обов'язку священнослужителями та катехитами.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ТА ВПЛИВ КАТЕХИТА В ЖИТТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

2.1. Душпастирство серед дітей в Українській Греко-Католицькій Церкві

Душпастирство серед дітей в УГКЦ має в Україні давню традицію. Історично церква брала участь у громадському житті та політичній діяльності. Давала морально-релігійні оцінки політичної поведінки та діяльності владних структур, організації держави, її соціальної спрямованості. Сьогодні Церква поставила собі за мету виховувати дітей на основних християнських і патріотичних засадах, у дусі любові до родини, ближнього та до Батьківщини.

Питання дослідження розвитку молоді набуло особливої актуальності з першого десятиліття ХХ століття. Бо цей період увійшов в історію України як особливий та характеризувався частими змінами в усіх сферах суспільного життя. У першій половині ХХ століття позиція Греко-Католицької Церкви формувалася на основі засад та постулатів Андрея Шептицького, який за час перебування на митрополичому престолі заслужив повагу та користувався винятковим авторитетом у на українських землях⁷⁰.

Для Андрея Шептицького Батьківщина, або нація, це передусім духовно-моральне поняття, яке разом існує і творить єдиний живий організм. Місія української нації полягає в тому, щоб створити соціальне і християнське суспільство, яке гарантуватиме своїм громадянам справжній і тривалий добробут, подолає тенденцію внутрішнього розладу і дасть їм достатньо внутрішньої сили для успішного захисту своїх кордонів від зовнішніх ворогів⁷¹. На думку видатного діяча Церкви Митрополита Андрея Шептицького єдність

⁷⁰ Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького*. 4

⁷¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Як будувати рідну хату*. Львів, 2003. 6.

має базуватися, в тому числі на національній свідомості, про що він зазначав. Що «Український народ є одним народом, дехто схоче навіть сказати одним організмом, тому й належиться йому стати і суспільним національним твором». Він також надавав великого значення ролі мови: «Всі, що по-українськи говорять, або вважають українську мову за рідну, будуть становити український народ»⁷².

Особливо ретельно ця робота велася на землях Галичини, починаючи з початку ХХ ст., а Український Католицький Союз⁷³ (УКС),⁷⁴ було засновано з метою об'єднати широкі верстви українського суспільства на християнських засадах і зробити Церкву центром тогочасної освітньої, економічної та духовної діяльності. Його головна ідея – внутрішнє поєднання релігійних і національних засад, об'єднання підростаючого покоління в християнській організації, захист їх від негативного впливу комуністичної ідеології, допомога сиротам, вдовам тощо. Це було виховання нових громадян на основних засадах виховної традиції Церкви⁷⁵.

Такі ідеї згуртування та об'єднання молодого покоління українців у межах церковної спільноти надзвичайно актуальні та мають продовження і сьогодні. Андрею Шептицькому було зрозуміло, що без держави врятувати українців неможливо, тому він був цілком послідовним у досягненні своїх цілей. Андрей Шептицький ясно бачив перспективи розвитку країни і держави українського народу. Церква не існує окремо від людей. Церква в народі, а народ у церкві. У зв'язку з цим Українська Церква, враховуючи конкретні історичні обставини, поставила перед собою велику місію національного, духовного, культурного та суспільно-політичного відродження української нації та її об'єднання в майбутній соборній Українській державі.

⁷²Митрополит Андрей Шептицький. *Як будувати рідну хату*. 11.

⁷³Український Католицький Союз – ідея згуртування молоді у християнські організації та створення об'єднання УКС у 1930 році належала Андрею Шептицькому.

⁷⁴Москалюк М. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз. *Спадщина Митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України*. Івано-Франківськ, 2000. 89.

⁷⁵Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького*. 4.

Ми суголосні з Романом Михайлишиним⁷⁶, що відтоді й до сьогодні Греко-Католицька Церква була монолітною, даючи тоді та в наш час молодому поколінню незмінний морально-етичний і ціннісний орієнтир у такому мінливому житті. Церква є могутньою духовною силою, яка зміцнює націю, морально і духовно спрямовує її на самооздоровлення національного змісту українства та здійснення завдання державотворення, враховуючи складні відносини часів діяльності Митрополита Андрея Шептицького, коли українці потрапили під чуже панування одразу двох імперій⁷⁷.

У Катехитичному Правильнику УГКЦ відзначається також, що прикладом для душпастирства щодо молодого покоління має слугувати «первісна Церква, до якої людей заохочували живі свідчення свідка чи свідків християнської спільноти»⁷⁸.

«Усі, що служать катехизації, повинні пам'ятати, що вони виступають від імені Церкви і послані голосити об'явлене слово Боже, а не власне через те мають подавати повну науку Церкви в спосіб, пристосований до тих, що їх треба катехизувати, і відповідно до потреб їхньої культури»⁷⁹.

Сьогодні в практичній реалізації щодо організаційних та функціональних аспектів катехитичної школи парафій велика увага приділяється у Душпастирський катехитичному порадику (2012 р.), оскільки, як зазначається в документі, душпастирі «покликані дбати про належне катехитичне виховання ввіреної їм пастви»⁸⁰. Цей документ, як зазначено в ньому, має на меті визначити основні положення катехитичного служіння для допомоги душпастирям і катехитам у поширення Доброї Новини.

Отже, у Катехитичному порадику визначено основні положення та поради душпастирям як допомога у здійсненні ними свого обов'язку навчати вірян основам віри не лише засобами проповіді, а в першу чергу за допомогою катехизації:⁸¹

⁷⁶Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького*. 1.

⁷⁷Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького*. 4-5.

⁷⁸*Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви*. 58.

⁷⁹*Кодекс Канонів Східних Церков*, кан 626.

⁸⁰*Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ, 2012*.

⁸¹Там само

1. Необхідність читання Святого Письма є «доброю традицією християнської родини і парафіяльної спільноти, а Біблія і Катехизм УГКЦ – настільними книгами» парафіян.

2. Тому визначено, як необхідність для душпастирів шукати собі помічників, співпрацюючи з семінаріями та освітніми богословськими закладами, з монаршими чинами та згромадженням.

3. Використовувати кожне Богослужіння для виховання вірян та приведення їх до правдивого християнського життя, оскільки катехизація слугує навчанню вірних любові до молитви та Святих Таїнств.

4. Необхідним є організація для парафіян прощ, походів, екскурсій та християнських таборів. Створення різноманітних спільнот для парафіян: вівтарних та марійських дружин, молитовних братств, товариств тверезості тощо. Таким чином відбувається приклад жертвовного священничого служіння та здійснюються успішні комунікації душпастирів з вірними.

5. Не можна оминати увагою дітей в інтернатах, в реабілітаційних центрах та лікарнях тощо. Також парафіяльна спільнота, на території якої такі заклади розташовані духовно має відповідати за них, приводити до пізнання Божої науки та навчання жити з нею.

6. За наявності у парафії катехитичної школи душпастирі можуть дбати про біблійний апостолят у парафії, заохочуючи учнів глибше пізнати Слово Боже, створюючи гуртки та проводячи біблійні читання.

7. Спрямовуються душпастирі і до роботи з родинами, коли є можливість у такий спосіб залучати кожного члена сім'ї до утвердження на Божій дорозі. Це також надзвичайно важливо, як зауважується у Катехитичному правильнику, оскільки існують хибні уявлення, що за виховання дітей після родини має брати на себе загальноосвітній заклад.

8. Необхідним є проведення з учнями загальноосвітніх закладів та зі студентами семінарів, конференцій, виступів на батьківських зборах та зборах педагогічних колективів, тематичних зустрічей та інших заходів, які, як

відзначається, можуть бути дуже плідними стосовно духовного виховання дітей та батьків у співпраці з педагогами.

9. У названому poradniku також наголошується, що для досягнення належного рівня катехитичного служіння, душпастир може та навіть має за обов'язок залучити до навчальних процесів катехитів, підготовлених мирян, семінаристів, богопосвячених осіб, студентів богословських інститутів. Це має стати дієвим засобом пізнання дітьми та молоддю різноманітних покликань у Христовій Церкві.

10. Джерелом пізнання Бога та освячення, особливо за участі дітей, мають стати Божественна Літургія, пояснення Літургії, катехитичні проповіді та інші методи поширення Благої Вісті.

11. Будівництво парафіяльної спільноти має стати головним завданням для душпастирів, оскільки без належної науки Катехизму та прийняття Святих Таїнств неможливо здійснювати свою місію та виконувати свій обов'язок повною мірою. Душпастирі мають дбати про формування у парафіяльній спільноті різноманітних гуртків та охоплення їх катехитичним навчанням.

У постановах Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ визначені такі обов'язки душпастирів під час сучасної організації катехизації дітей:⁸²

- парох має обов'язком додатково провести щонайменше одну зустріч та особисту співбесіду з дитиною, що проходить підготовку до Першої Святої Сповіді;
- катехити та парохі мають обов'язково проводити з батьками (опікунами) дитини, яку вони готують до Першої Святої Сповіді, не менше, як три духовні зустрічі, по можливості такі зустрічі потрібно провести з хрещеними батьками дитини;
- катехитам та парохам необхідним є звертання особливої уваги на знання та розуміння дитиною, що проходить підготовку, основ Катехизму;

⁸²Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012

- особливу увагу у день Першої Святої Сповіді та Урочистого Святого Причастя присвячувати дитині та батькам у літургійних ектениях та проповідях, а по можливості не прив'язувати цей день до храмових свят;
- пропонувати батькам не зосереджувати зайву увагу на вбранні дитини в цей день, запобігаючи зайвим витратам та пропонувати пристосувати його до українських народних традицій.

У Катехитичному Правильнику Української Греко-католицької Церкви зазначено, що ніяка душпастирська ініціатива неможлива без належним чином підготовлених осіб, а для їх підготовки мають створюватися та розвиватися відповідні центри та заклади (епархіальні катехитичні центри та катехитичні інститути тощо). Контроль за вишколом катехитів мають нести єпископи, причому епархіальне катехитичне душпастирство має надати першість формуванню катехитів з-поміж мирян⁸³.

Таким чином, як визначено правильником УГКЦ обов'язком пароха є подбати про те, щоб Слово Боже належним чином проповідувалося вірянам у парафії та щоб усі віряни, незалежно від рангу чи віку, отримували можливість катехизації. Парафіяльні Священники повинні дбати про католицьку освіту дітей через катехитичне навчання, яке продовжує їх інтеграцію в парафіяльну спільноту, залучаючи до цієї діяльності як священників, членів чернечих інститутів, так і мирян, певним чином підготовлених для допомоги «батькам у християнському вихованні дітей, свідомих власних прав і обов'язків»⁸⁴.

Заступник голови Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ та Директор Катехитично-педагогічного інституту УКУ Назар Дуда, висловлюючи свої думки стосовно змісту катехизації, мети катехитичного процесу та основних завдань катехита наголошує, що «Катехит – це насамперед особа, яка є свідком і відображенням Христа, Якого несе в світ... Покликання походить від Бога, але воно зароджується в християнських спільнотах... Катехити посвячують для інших свій час і свої зусилля, і навіть якщо, з одного боку це є служінням, з іншого боку, спільнота повинна

⁸³Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. 54.

⁸⁴Синод Єпископів УГКЦ. Парафіяльний правильник УГКЦ

створити для катехитів відповідні умови для здійснення цього служіння. До катехитичного служіння покликані всі вірні»⁸⁵.

Коли йдеться про християнську освіту та виховання, ми повинні глибоко розуміти, що духовні та освітні аспекти відіграють важливу роль у формуванні християнського населення. Митрополит Андрей Шептицький, посилаючись на Григорія Богослова, переконливо доводив, що виховання – це «мистецтво мистецтва»⁸⁶. Адже суть християнського виховання полягає в любові до Бога. І вже багатогранне значення поняття «любити» включає також знання, життя з ним і для нього і, нарешті, розуміння його. Варто, однак, зауважити, що це питання спирається на певні основи, які є принципами християнської освіти та виховання. Андрей Шептицький перелічує три основні принципи будь-якої освіти:

1. Збереження невинності дитини.
2. Важливість прищеплення дітям таких чеснот, як смирення, мужність і жертівність.
3. Необхідність навчити дітей основам християнської молитви.⁸⁷

Стосовно процесу катехизації та ролі катехита у процесі висловився також Папа Франциск у промові до керівників катехитичних комісій єпископських конференцій Європи у вересні 2021 року:

«Катехизація не є абстрактною передачею теоретичних знань, які слід вивчити напам'ять, ніби формули математики чи хімії, а, швидше, містагогічним досвідом тих, хто вчиться виходити назустріч своїм братам і сестрам там, де вони живуть і працюють, тому що вони самі зустріли Христа, який покликав їх стати учнями-місіонерами»⁸⁸.

У травні 2021 року Папа Франциск підписав Апостольський лист *Motu proprio* «*Antiquum ministerium*» (Давнє служіння), яким встановив мирянське інституційне служіння катехита. У листі Святійший Отець нагадав нам, що це нове служіння дійсно має давнє коріння, що сягає Нового Завіту та підкреслив

⁸⁵ Назар Дуда: *стати катехитом означає, насамперед, пізнати Христа*

⁸⁶ Митрополит Андрей Шептицький, *Про виховання*. Пастирські послання, Т. 3, Львів 2010, 515.

⁸⁷ Митрополит Андрей Шептицький, *Про виховання*. Пастирські послання, т. 3, Львів 2010, 522

⁸⁸ Назар Дуда: *стати катехитом означає, насамперед, пізнати Христа*

важливу місію катехитів у здійсненні незамінної місії в передаванні та поглибленні віри⁸⁹ (Додаток Б).

Митрополит Андрей Шептицький говорить про катехизм, стверджуючи, що уряд проповідників є таким же важливим, як і уряд катехитів. Тому що ті, хто навчає всіх науки Христової змалку, можуть залишатися добрими послідовниками Христа до кінця свого життя⁹⁰.

Як бачимо, основа релігійного життя людини закладається особливо під час душпастирської та катехитичної підготовки в дитинстві. Безсумнівно, є правда в тому, що кожна людина потребує подальшого роз'яснення істинності своєї віри. І ті, хто це знає, шукають духовної поживи для душі, якою є слово Боже. Митрополит зазначає, що людині, якій у молодості не вистачало цієї духовної поживи, буде важко надолужити її. Зрозуміло, що залучити дітей до цього навчання можна, лише всіляко його заохочуючи, але ні в якому разі не можна примушувати⁹¹.

У вересні 1999 року Синод Єпископів УГКЦ своєю постановою (розділ 12) затвердив «Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви», який визначає формою навчання катехизму парафіяльну школу, яка має бути створена стараннями парафії, благословенної Єпархіальним Єпископом. Немає потреби докладати великих зусиль, щоб формально заснувати катехитичну школу. Спочатку єпархіальний священник повинен написати прохання на ім'я Єпархіального Єпископа. Там попросити благословення заснувати при парафії катехитичну школу і вказати імена патронів цієї школи. Потім архієрей декретом установлює відповідний катехитичний заклад при парафії⁹².

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ визначаються завдання катехитичної школи:⁹³

⁸⁹Там само

⁹⁰Митрополит Андрей Шептицький. *Визнання вселенської віри. Пастирські послання*, Т. 3, Львів 2010, 375.

⁹¹Там само

⁹²*Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ*, 2012

⁹³Там само

- Кодекс Канонів Східних Церков у частині «Служба Слова Божого» визначає обов'язки пароха щодо катехизму;
- у більшості випадків парох ініціює катехитичне служіння в парафії, щоб підготувати дітей до першої сповіді;
- проте нерідкі випадки, коли діти після закінчення цих класів не продовжують навчання, оскільки парафія не має іншого катехитичного зібрання;
- парафіяльні катехитичні школи покликані залучати до катехизису парафіян «усякого віку й стану»;
- створюючи специфічні структури, Священники можуть забезпечити сталість освітнього процесу, тим самим охопивши душпастирською опікою всіх парафіян;
- добре організовані школи катехизму допомагають священникам розробити чітку програму душпастирства на своїх парафіях. Це створює чудову основу для багатьох інших досягнень у парафії.

Залежно від регіону в Україні (на сході, заході, півночі чи півдні), населеного пункту (в місті чи в селі), конфесійної ситуації тощо підхід до катехитичних богослужінь різний. Але спільним і найважливішим є те, що кожен парох усвідомлює потребу катехизації на парафії. Однак сьогодні значна кількість парафій не має систематичного катехизму, що ставить під загрозу майбутнє функціонування парафій. Багато людей приходить на недільні богослужіння, особливо на великих парафіях Західної України, але вони ходять до церкви лише з почуття обов'язку. І якщо причини катехизму не поставлені на належний рівень, то й тут швидко бачимо сумні наслідки бездіяльності та душпастирської байдужості⁹⁴.

Тому порядок призначення катехитів на катехитичне служіння викладено в «Правилах про порядок призначення на катехитичне служіння і відкликання з нього». Голова деканальної катехитичної ради повинен подати прохання про

⁹⁴ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012

призначення катехита на ім'я Єпархіального Єпископа та подати «письмове запевнення прохання від пароха про місце служіння катехита». Цю процедуру можна дещо змінити. Наприклад, сам єпархіальний священник, який попередньо отримав прохання від катехита, може в листі на ім'я Єпархіального Єпископа подати його голові деканальної катехитичної ради з проханням до конкретної особи про катехитичне служіння у своїй парафії/парафії для певної особи/осіб Важливо враховувати три основні моменти:⁹⁵

1. Катехит повинен письмово висловити своє бажання присвятити себе такому служінню і зобов'язатися виконувати всі розпорядження церковної влади.
2. Парох забезпечує залучення катехита до конкретної єпархії.
3. Голова деканальної катехитичної ради, який знайомий із ситуацією в конкретній парафії, може подати зауваження щодо того чи іншого кандидата.

Для того, щоб забезпечити якісне функціонування катехитичних шкіл, парох повинен ретельно проаналізувати ситуацію в парафії. Пароху можуть допомогти батьки, вчителі, парафіяльна спільнота, а також інші душпастирі та катехити. Формування відповідних навчальних груп, вибір часу та місця катехитичних занять, кількості катехитів тощо залежить від потреб кожної парафії.

Новий Катехитичний довідник (2020), що виданий для сприяння євангелізації в сучасному світі проголошує, що кожна охрещена людина є учнем-місіонером і повинна прагнути знайти нові шляхи передачі віри. Основою звіщення повинні бути три принципи:⁹⁶

1. «Церква зростає не завдяки прозелітизму, а завдяки привабливості».
2. Милосердя, яке уможлиблює проповідування Віри.
3. Діалог, який сприяє миру, заснованому на любові, а не на примусі.

Таким чином, як підкреслюється в довіднику, катехизм допомагає християнам надати своєму існуванню повного сенсу.

⁹⁵ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012

⁹⁶ Новий Катехитичний довідник: євангелізація в сучасному світі. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. 2020.

Автори Нового Катехитичного довідника приділяють велику увагу вихованню катехитів: щоб бути надійними свідками віри, вони повинні «бути катехитом, перш ніж вони зможуть служити катехитом», тому вони мають служити із вдячністю відповідно свого покликання, місіонерської духовності, що буде тримати катехита подалі від «безрезультатного душпастирського занепокоєння» та індивідуалізму. Катехит є вчителем, вихователем і свідком і повинен дбати про свободу інших зі смиренням і повагою. Водночас «бути пильними у забезпеченні того, аби кожній людині, особливо неповнолітнім та уразливим людям, гарантувати абсолютний захист від будь-яких форм зловживань»⁹⁷.

Також вказується на важливу роль парафії. Вони є «прикладом спільнотного апостоляту» і здатна до креативності у здійсненні катехитичного навчання. Що стосується католицьких шкіл, то їх закликають перейти від інституційних шкіл до релігійних шкіл-спільнот з виховними проектами, заснованими на євангельських цінностях. У довіднику зазначено, що «Релігійний фактор – це один з вимірів існування, яким не можна нехтувати», тому батьки та учні мають право на всебічну формацію, яка також враховує релігійні вчення⁹⁸.

Іван-Павло II в «Апостольському поученні про катехизу в наш час. *Catechesi tradendae*» в контексті необхідності катехитичного навчання дитини, як людини, яка має на початку життєвого шляху усвідомити головні істини, наголошує для всього людства, що метою катехизи в загальних рамках Євангелія є навчання і зрілість, коли християни вірою приймають Особу Ісуса Христа як Єдиного Господа і повністю приєднуються до Нього через щире навернення в серці. Ми прагнемо пізнати «таємниці» Ісуса, Царство Боже, яке він проголошує, вимоги й обіцянки, викладені в його євангельських вченнях, і шлях, який показав Ісус для тих, хто хоче слідувати за ним. Отже, якщо правда, що бути християнином означає сказати «так» Ісусу Христу, то ми повинні

⁹⁷Новий Катехитичний довідник: євангелізація в сучасному світі. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. 2020.

⁹⁸Там само

пам'ятати, що це «так» має дві сторони: одна сторона виражена у відданості Божому слову та опори на нього, на наступному етапі необхідним є краще зрозуміти та усвідомити глибинний зміст цього Слова⁹⁹. Також наголошується:

«Певна кількість дітей, охрещених у ранньому дитинстві, приходять на свою парафіяльну катехизу, не одержавши жодних основ віри й не маючи ще жодного виразного і особистого зв'язку з Ісусом Христом, а тільки здатність вірити, що була дана їм у серці хрещенням і присутністю Святого Духа. Упередження сімейного і суспільного оточення, малохристиянського чи безрелігійного виховання відразу творять деякі застереження»¹⁰⁰.

Іван-Павло II також зазначає, що ми повинні враховувати обставини також інших дітей. Діти, які не були охрещені, не отримали релігійне виховання з різних причин, але їхні батьки це пізно усвідомлюють. Процес їх підготовки до хрещення відбувається під час катехизи. Зрештою, ці самі дорослі, внаслідок життя в невіруючому середовищі, піддаються підозрам і спокусам зректися своєї віри. Тому Катехиза не тільки живить віру і навчає віри, але й постійно пробуджує віру за допомогою Божої благодаті відкрити серця, навертати та приготувляти до повного прийняття Ісуса Христа тими, хто тільки ще став на порозі до віри та Церкви. Ця турбота частково визначає тон, мову та методи катехизи¹⁰¹.

Важливою функцією і обов'язком душпастирів є також пояснення цілі та особливості монашого життя, значення їх богопосвяченого життя у Церкві. Великий вплив на життя парафіян, у тому числі молоді, мають прощі до монастирів, проведення реколекцій у монастирських стінах, оскільки для сучасної дитини приклад молитви у стінах монастиря, перебування у тиші, молитва у монастирському храмі може стати джерелом формування відповідей на складні питання життя, сповненого дорослими проблемами, важкими для розуміння їх дитиною. Обов'язок катехита організувати такі відвідування монастиря частіше при нагоді.

⁹⁹ Іван-Павло II. *Апостольське поучення про катехизу в наш час. Catechesi tradendae*. Львів 2008, 22

¹⁰⁰ Іван-Павло II. *Апостольське поучення про катехизу в наш час. Catechesi tradendae*. Львів 2008, 20

¹⁰¹ Іван-Павло II. *Апостольське поучення про катехизу в наш час. Catechesi tradendae*. Львів 2008, 21

Митрополит Андрей Шептицький наголошував на необхідності для катехита розвивати специфічні стилі мовлення, доступні різним аудиторіям. Митрополит зазначав, що катехизацію треба готувати не менш як проповідь. Варто звернути увагу на мову, якою Митрополит сам спілкувався з дітьми. Це була завжди проста, пряма і щира мова. Це його спосіб спілкування, і таку мову мають брати за приклад катехити¹⁰².

Хотілося б охарактеризувати та пояснити важливість навичок контекстуальної комунікації і, нарешті, зорієнтувати всі ці передумови в напрямку їх практичного застосування. Знову ж таки, беручи за приклад постать Ісуса Христа, ми бачимо, що його діяльність виявляється не лише у вербальному спілкуванні, але й у його прикладі, його діях та його присутності¹⁰³.

На прикладі Ісуса Христа святий Йоан Боско неодноразово казав: «Найефективніше виховання полягає в тому, щоби ми самі робили те, чого навчаємо інших»¹⁰⁴. Зрозуміло, що манера говорити, слова, поведінка в спілкуванні та інші комунікативні елементи відіграють важливу роль у міжособистісних стосунках, але обов'язковим є урахування, що є ще цінність прикладу.

Беручи до уваги діяльність вчителя-катехита в різних соціальних середовищах, важливо підкреслити, що сама присутність вчителя-катехита є знаком і виявом любові. Подібно до Господа, який дає нам можливість пізнати Його як «таємницю любові», катехит має бути відображенням світла цієї божественної таємниці¹⁰⁵.

Можна сказати, що катехит має бути зрілою, духовно сформованою людиною зі знанням Святого Письма та вчення Церкви. Це основа педагогічного професіоналізму, тому освітні програми для підготовки катехитів є важливим процесом у становленні людини як вчителя-катехита.

¹⁰² Митрополит Андрей Шептицький, *О катехизації дітей*. Пастирські послання, т. 1, Львів 2007, 561.

¹⁰³ Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів, Львів 2019, 109.

¹⁰⁴ Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів, Львів 2019, 112.

¹⁰⁵ Венедикт XVI. *Verbum Domini*, Львів 2011, 5

Таким чином, основні положення душ пастирства визначено як допомога у здійсненні ними обов'язку навчати вірян основам віри не лише засобами проповіді, а в першу чергу за допомогою катехизації. Душпастирі обов'язково мають пройти необхідну підготовку, а певним чином душпастирство має розвиватися також на основі формування катехитів в межах церковної спільноти. Катехити мають за обов'язок в процесі катехизації дитини проводити зустрічі з батьками та хрещеними батьками дитини та дбати про опанування дитиною знань Катехизму, її належної підготовки до катехизації. Тому процеси навчання дітей мають першочергове значення у катехитичній діяльності душпастирів.

2.2. Катехизація дітей шкільного віку як різновид соціалізації сучасної молоді особистості

Першочергове основне завдання, як зазначено у Душпастирському катехитичному пораднику, полягає в налагодженні продуктивної співпраці із загальноосвітніми закладами, перебуванні у середовищі учнів та вчителів і батьків, впровадженні християнської етики в освітні процеси шкіл. Однак це не виключає та не може замінити катехизації у кожній парафії.

За словами Митрополита Андрея Шептицького, спасіння є ключем до встановленої Богом мети, бо без знання Катехизму ми не можемо бачити всього того, що дає нам Господь, поводимося як сліпі. Митрополит називає Катехизм даром з неба, бо це Слово Божої науки, яке приходить з неба, як насіння, посіяне сіячем. І з того зерна можна отримати великий райський плід¹⁰⁶.

З вищенаведеного висловлювання Митрополита Андрея Шептицького можна простежити загальний зміст катехитичного служіння, яке веде нас до Самого Господа через науку конкретної людини. Звертаючись до священнослужителів і мирян з питання християнських шкіл для молоді в Україні, він висловлював велику потребу в церковних закладах, які могли б забезпечувати виховання й освіту дітей.

¹⁰⁶Митрополит Андрей Шептицький, *Про знання катехизму*. Пастирські послання, Т. 2, Львів, 2009. 362.

Вплив церкви на дитину, як на той час, коли були ці слова сказані зменшувався, а частково це спостерігається й сьогодні. Священники та катехити, зокрема, в час, коли Митрополит проводив свою діяльність мали невеликий вплив і були на межі зникнення. Внаслідок цього діти залишалися без знання катехизму та релігії, без достатньої прив'язаності до святої віри. Цим переймався Андрей Шептицький, відчуваючи свій душпастирський обов'язок та мав думку, що це є на користь ворогам нашої Церкви і на шкоду молоді, вимагає заснування конкретного закладу чи школи, щоб діти обов'язково могли здобути потрібну освіту, необхідну для життя¹⁰⁷.

Катехизм «Христос – Наша Пасха» є на сьогодні основою катехитичного навчання дітей:

1. Цінність становить серія катехитичних підручників «З нами Бог», які офіційно затверджені Патріаршою катехитичною комісією у 2004 році, які містять програми для навчання дітей від дошкільного віку до 11 класу;

2. Також перелік матеріалів для навчання включає посібники для окремих вікових груп: «Посібник для катехита» та «Катехизм для учнів»;

3. Додаткові матеріали включають такі видання, як «Програми підготовки до Першої Святої Сповіді» та ін.¹⁰⁸.

4. Парафіяльні катехитичні школи формують спеціалізовані гуртки з можливістю продовження їх розвитку при церкві;

5. Одночасно окремі приміщення при церкві є ефективними у процесі катехитичного навчання:

- однак у цих питаннях необхідним є керування можливостями кожної парафії та храму;
- для такого класу можливо підбирати відповідні приміщення та місця їх розташування;

¹⁰⁷ Митрополит Андрей Шептицький, *Про знання катехизму*. Пастирські послання, Т. 2, Львів, 2009. 431

¹⁰⁸ *Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ*, 2012

- необхідним та обов'язковим є наявність у кожному такому приміщенні, де буде викладатися катехизм: ікони, хреста, свічки, Святого Письма, дошки для письма, дошки для демонстрації дитячих робіт на уроці;
- важливою умовою є те, що право говорити про Ісуса, знайомити з ним дітей належить лише священникам, монахам чи катехитам¹⁰⁹.

Оскільки основне завдання Церкви та освітніх закладів полягає у формуванні гармонійної особистості, яка сповідує моральні цінності та може передавати їх новим поколінням, у аспекті необхідності та нагальності становить співпраця Церкви з освітніми закладами.

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ відзначається, що запроваджені уроки християнської етики в українських школах впливають на духовний розвиток дитини, дають можливість учням вивчати українські традиції, долучатися до опанування знаннями про Бога. Однак вивчення такого предмета не заміняє присутності у позаурочний час у закладі священнослужителя. Вже традиційною стає присутність священнослужителів на відкритті та закритті навчального року в освітніх закладах.

Ефективними можуть стати заходи, рекомендації до яких подаються у Катехитичному правилнику УГКЦ:¹¹⁰

- необхідним є запровадження спеціальної літургійної молитви в храмах за успішність навчального року та створення необхідних умов для участі присутніх на ній у Таїнстві Сповіді, запроваджуючи звернення священника до присутніх, благословляючи їх на плідне навчання.
- у перший день тижня на спільній нараді учнів та вчителів запровадити спільну молитву, благословення на тиждень, що починається;
- можливо запропонувати навчальному закладу облаштувати спеціальне приміщення чи місце для молитви, заохочуючи всіх щоранку просити в такому місці благословення на день, а після закінчення занять складати подяку. Це зароджуватиме молитовний дух у душах учителів та учнів;

¹⁰⁹ Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ, 2012

¹¹⁰ Там само

- дошкільні установи можуть за участі священника чи з вихователем читати з дітьми «Отче наш» та інші молитви перед сніданком, обідом та вечерею;

- значний внесок у роботу освітнього закладу містить організація днів віднови та реколекцій.

Культурно-просвітницька робота священника в освітньому закладі полягає в тому, що:¹¹¹

- діти потребують провадження під проводом Святого Духа до Правди. Оскільки школярі потребують середовища друзів, необхідним є згуртування дітей на тренінги, цікаві зустрічі, дитячі розваги, оздоровлення, прощі, сарепти, реколекції тощо, коли Священники мають ініціювати організацію та проведення таких заходів;

- душпастир має віднайти необхідні прийоми та методи співпраці з педагогічним колективом закладів освіти. З огляду на таку необхідність, потрібно частіше бачитися з учителями: брати участь у конференціях, семінарах, круглих столах та інших заходах не тільки у конкретному закладі освіти, а також на районному, місцевому, обласному рівнях. Необхідно цікавитися взаємовідносинами між учнями та вчителями, їх турботами та проблемами;

- таку нагоду зустрічі, як і у випадку із педагогами, душпастирі мають шукати для комунікацій зі школярами. Можливості для цього є у створенні християнських спільнот на рівні ЗЗСО чи іншого освітнього закладу;

- потрібно організовувати молитовні зустрічі, духовні бесіди тощо, відбираючи лідерів з-поміж дітей, які можуть в майбутньому стати помічниками душ пастиря, самі провадили б молитви, заходи за участі відомих та видатних людей тощо;

- ефективними заходами в контексті визначається облаштування скриньки запитань для можливості визначення проблем та побажань дітей;

¹¹¹ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012

- проведення регулярних зустрічей душпастиря з дітьми, коли кожен з учасників може особисто поставити питання чи обговорити складне питання, проблему.

Є необхідність у міру можливостей душпастиря цікавитися впровадженням та розвитком у школі предмета «Християнська етика», яка має на меті ознайомлення учнів із християнськими цінностями. Християнська етика у школі не ставить завданням проведення катехизації, тому її викладання не може замінити організацію та впровадження навчання у парафіяльній школі. Цей предмет також не є джерелом навчання дитини.

Також великою помилкою визначено підготовку дитини до першої сповіді вчителем християнської етики, оскільки вчителі не мають катехитичної освіти та не отримали обов'язкового благословення на катехитичне служіння, тому не повинні готувати дитину до Таїнства.

Постанова Синодів Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ «У питаннях катехитичного служіння» (7 сесія. Львів, 6-7 березня 2000 р., 10 сесія. Київ, 23 березня 2001) визначено, щоб чітко розмежувати предметні поняття християнської етики та катехизації та подальшого розвитку обох форм християнської освіти необхідним є виконання наступного:

1. Нагадувати священникам про їхній обов'язок і велику відповідальність надавати вчителю, який викладає християнську етику рекомендації щодо необхідності проходження спеціального курсу та для його (вчителя) духовно-морального зростання на основі постійної опіки та контролю цих питань.

2. Кожна Єпархіальна катехитична комісія призначає іншу особу, відповідальну за навчальну діяльність.

3. Необхідність активної співпраці з різними єпархіальними комісіями.

4. Всебічне керівництво заснуванням катехитичної школи в кожній парафії для навчання та практики молитви, літургії та практичного християнського життя у церковній спільноті¹¹².

¹¹²Постанови Синодів Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви. У питаннях катехитичного служіння. Львів, 6-7 березня 2000 р. Б. Сьома сесія.

5. Заснування при парафіях недільних катехитичних шкіл, зміцнення та всебічна підтримка діяльності наявних шкіл. Особливу увагу звернути на потребу катехизації для дорослих, співпрацю з подружжям тощо.

6. Формування та розвиток християнських організацій та спільнот в епархіях для збагачення різних сфер епархіального життя та задоволення потреб як окремих віруючих, так і спільноти в цілому.

7. Активно практикувати читання Біблії та молитовні зустрічі і гуртки в парафії.

8. Приділяти особливу увагу періоду канікул і використовувати його в парафії для катехизації, організації таборів тощо.

9. Активніше залучати до цієї діяльності семінаристів, монашество, катехитів тощо¹¹³.

Якщо є потреба і бажання дітей та їх батьків підготуватися до Першої Святої Сповіді, доцільним є порекомендувати батькам записати дітей до катехитичної школи, сформувавши окремий клас, де вони будуть мати змогу вивчати катехизмові правди, знати молитви, усвідомити, що місце здійснення мети постійної зустрічі з Богом – це саме храм, який також є місцем підготовки до Першої Святої Сповіді, як сходинок до цієї мети¹¹⁴.

Розробкою програм, дидактичних та методичних матеріалів для допомоги дитячим організаціям, а також проведенням нарад, тренінгів, семінарів та конференцій у сфері шкільного навчання, вихованням лідерів займається Катехитична Комісія Української Греко-Католицької Церкви у справах молоді. Метою діяльності Комісії визначено допомога Главі УГКЦ у формуванні та реалізації пропозицій щодо діяльності УГКЦ у сфері діяльності душпастирства¹¹⁵.

¹¹³Постанови Синодів Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви. У питаннях катехитичного служіння. Київ, 23 березня 2001 р. Б. Десята сесія.

¹¹⁴Душпастирський катехитичний порадиш УГКЦ, 2012

¹¹⁵Комісія у справах молоді УГКЦ.

Патріарша катехитична Комісія УГКЦ¹¹⁶ підготувала цілий ряд видань – посібників для катехита з метою підготовки до першої Сповіді, урочистого святого Причастя, а також методичні рекомендації щодо організації процесів навчання та проведення уроків. Прикладом такого методичного супроводу катехитичної діяльності можуть слугувати наступні посібники:

Нова програма приготування до першої сповіді та урочистого Святого Причастя: Зустріч. Посібник для катехита . 2022 року (автори: Н. Мельничук, с. Юліана Дзюбата (ЧСВВ), Назар Дуда)¹¹⁷.

Програма розроблена та опрацьована на основі Загальної програми УГКЦ та багаторічного досвіду, новітніх форм катехизації. Посібник узгоджений з основним віровчительним документом УГКЦ Катехизмом «Христос – наша Пасха». Посібник містить розгорнуті конспекти, які учням пізнати Бога, ближніх і Церкву.

Інтерактивні заняття та практичні поради до уроків допомагають розвитку комунікативних та творчих здібностей учнів, сприяє їх зростанню у вірі засобами нових ефективних прийомів та методів роботи з дітьми.

До комплекту посібника також входять нові методичні розробки: «Зустріч. Комплект додатків для катехита за програмою приготування до першої Сповіді та урочистого Святого Причастя» та гра-мемо «Життя Ісуса», а також Інтернет-підтримка програми містить необхідні матеріали для катехита та учнів онлайн.

Зміст посібника розподілений за основними розділами, містить завдання та вправи, дискусії та ілюстрації за змістом, який веде дитину до пізнання Божих істин, вчить її жити та навчатися з вірою в серці та духовним натхненням:

Розділ 1. Бог любить нас. Основний зміст розділу розподілений за наступними підрозділами: Християнські цінності, як Бог дає життя людині, Ісус проводить нас до Бога, Святий дух дає нам дари, Церква є спільнотою святих.

¹¹⁶Патріарша катехитична комісія УГКЦ

¹¹⁷Нова програма приготування до першої сповіді та урочистого Святого Причастя: Зустріч. Посібник для катехита / Н. Мельничук, с. Юліана Дзюбата (ЧСВВ), Назар Дуда. 2022.

Розділ 2. Бог промовляє до нас. Основний зміст розділу: молимося, ходимо до церкви, читаємо Святе Письмо, Бог освячує нас, поняття про евхаристію та служіння Літургії.

Розділ 3. Живемо з Богом. Основний зміст: заповіді та любов Бога, любов до ближніх та виконання церковних заповідей, дорога до Бога та зміст сповідання.

Розділ 4. Основний зміст: головні християнські свята та етапи Великого посту.

Важливим щодо діяльності Церкви та змістовним є методичний матеріал для навчання з умовою досвіду інклюзивного навчального середовища

Патріаршою катехитичною Комісією УГКЦ і Катехитично-педагогічним інститутом УКУ розроблений та підготований до використання посібник та програмний зміст для навчання осіб з особливими потребами:

Прийдіть до мене всі. Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя (автори: А. Козіброда, с. Луїза Цюпа (СНДМ), Назар Дуда)¹¹⁸.

У передмові до посібника авторами зазначено, що методичний матеріал розроблений на основі сучасних досліджень та досвіду Церкви, а також на базі спеціальної катехитики різних країн, коли до роботи над посібником були долучені катехити, духівники, психологи та реабілітологи, які мають багаторічний досвід діяльності в інклюзивній освіті.

Основою для здійснення діяльності катехита, що здійснює служіння у парафії та всієї парафіяльної спільноти (священників, катехитів, родичів та усіх парафіян) стосовно дитини з особливими потребами визначається любов і турбота як свідчення віри, зразок великого скарбу, спільного зростання та розвитку церковної спільноти у діяльності, яка висвітлює заповіді Христа

¹¹⁸*Прийдіть до мене всі. Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя* / А. Козіброда, с. Луїза Цюпа (СНДМ), Назар Дуда. 2011.

Спасителя, що бачачи потреби людини, питає: «Що хочеш, щоб я зробив тобі?» (Лк, 18, 41)¹¹⁹.

В посібнику навчальний матеріал розподілений на 27 тем за основними розділами, до яких додаються окремо методичні рекомендації:

- щодо організації навчання;
- проведення уроків;
- підготовки до Святих Таїнств Покаяння та Євхаристії.

За основними розділами представлені приклади розроблених уроків та вправ для учнів, завдання та приклади необхідного музичного супроводу:¹²⁰

Розділ 1.

«Бог створив і любить мене» містить матеріали до вступної зустрічі, важливу інформацію щодо любові Ісуса до своїх учнів та як Ісус навчає нас слухати і любити Отця та ближніх.

Розділ 2.

«Бог дарує мені своє життя» наголошує на допомозі Святих Таїнств у житті та життя у Святому Дусі, його дари людині, свята Євхаристія як хліб життя та злука з Христом і Церквою для дитини.

Розділ 3.

«Моя родина молиться у храмі» розповідає та навчає слухати та звіщати Слово Боже, поважати храм як місце зустрічі з Богом, залучає дитину до знання про Пресвяту Богородицю – Мати Христа і Церкви та про Святих як приклади єдності з Богом.

Розділ 4.

«Безмежність Божого милосердя» розповідає та залучає дитину до опанування знаннями про життя за заповідями, тобто: любові до Бога та слідування його заповідям, усвідомлення своєї родини як домашньої Церкви,

¹¹⁹ *Прийдіть до мене всі.* Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя. 5

¹²⁰ *Прийдіть до мене всі.* Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя. 21-136

життя як Божого дару, чистоти як краси душі людини, любові і пошани до ближнього, а також

У додатках до посібника представлені необхідні молитви для катехитичного навчання дітей.

Важливі рекомендації катехиту щодо дітей з особливими потребами авторами програми визначаються як окремі аспекти, які визначають необхідність урахування обмежених можливостей дітей за цією навчальною лінією та зумовлюють наступне:¹²¹

- обов'язковим та необхідним перед початком занять з учнями, провести роботу з батьками, проаналізувати їх побажання та побажання самої дитини;
- проводити навчальну роботу з постійним аналізом дій та плануванням наступних етапів, виходячи з обставин та за потреби змінювати плани занять;
- по закінченні занять провести аналіз результатів учнів та їх досягнень.

Групи учнів за визначенням програм мають бути загальні, що дають змогу дітям з особливими потребами навчатися разом з усіма іншими, але. Як зазначається у програмі, не завжди є можливість проводити соціалізацію дітей в такий спосіб. Виходячи з можливостей окремих парафій до виділення на навчання достатніх ресурсів, тому інтегрування дітей у загальний соціальний простір засобами ефективного навчання та за участі парафіяльної спільноти здійснюється у спосіб, який є доступним.

Головним чинником формування груп визначаються процеси гнучкості та розважливості, в особливих випадках для катехита є можливість підготувати учня за програмним змістом підручників індивідуально. Однак. Як наголошують автори програми, це може позбавити дитину можливості

¹²¹ *Прийдіть до мене всі.* Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя. 7

успішної соціалізації у спільноту¹²². За новою Програмою «Зустріч. Посібник для катехита» (2022 рік) вийшов Зошит для учня¹²³.

Загалом програми визначають основну мету та завдання навчання наступним чином:

Мета: приготування учнів до зустрічі і сопричастя з Христом і церковною спільнотою у Святих Таїнствах Покаяння та Євхаристії.

Завданнями програм визначено головні аспекти, які полягають у наступному:

1. Розвиток в учнів віри в Бога як люблячого батька.
2. Ознайомлення дитини з християнськими правдами віри.
3. Впровадження дітей у літургійне життя Церкви.
4. Розвиток умінь дитини спілкуватися з Богом за допомогою молитви.
5. Формування життєвого вміння відрізнити добро від зла та вибирати добро.
6. Навчання дитини власним життям свідчити про свою приналежність до Церкви.
7. Підготувати дитину до Святого Таїнства Покаяння.
8. Підготувати дитину до Святого Таїнства Євхаристії.

Основні знання та вміння учнів, які пройшли підготовку до Святої Сповіді за визначеною Програмою визначаються, як наступні:¹²⁴

Учні мають знати:

- що Бог любить їх як своїх дітей та піклується про них постійно;
- що Святе Письмо є святою книгою, з якої дізнаються про Бога та про те, що саме Бог очікує від нас;

¹²² *Прийдіть до мене всі*. Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя. 9

¹²³ *Зустріч. Зошит для учня*. 2022

¹²⁴ *Прийдіть до мене всі*. Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя. 8-9

- що молитва є розмовою з Богом; молитися можна постійно, зокрема зранку та ввечері, перед їжею, справою та після;
- про основні літургійні рухи, жести (сидячи, стоячи, клячачи, співом, мовчки, знак хреста);
- про основні події життя Ісуса;
- про Марію, що є Матір'ю Божою та кожної людини;
- що Святий Дух дає людині силу бути християнином;
- про значення понять добра, зла, гріха та прощення;
- приклади вчинків;
- різницю між сумлінням без гріха (чисте серце) та сумлінням із гріхом (брудне серце);
- значення Євхаристії;
- що храм є домом Божим, де є святилище, вівтар та іконостас;
- що християни – це діти Божі, учні Ісуса, брати і сестри у Христі Ісусі, разом творять Церкву.

Учні мають вміти:

- розпізнавати добро та зло та відрізнити їх;
- розпізнавати форму хреста та робити на собі знак хреста;
- належно поводитися під час молитви та у церкві;
- співати, підспівувати та жестикулювати релігійні пісні;
- брати активну участь у Святій Літургії (спів жести, постава тіла, знак хреста);
- словами та жестами дякувати богові та людям, просити Бога та людей, просити пробачення в Бога та людей, прославляти Бога;
- відрізнити звичайні напої та хліб в Євхаристійних Тіла та Крові Господніх;
- робити добрі вчинки для людей знайомих, незнайомих та родичів та своїми вчинками свідчити про приналежність до Божих дітей і Церкви.

У вступі до посібника подається важливий вислів Митрополита Андрея Шептицького, який навчаючи катехитів, промовляв:

«Щасливі ті діти, котрих зумів катехит добре підготувати до першого Причастя, в котрих молоденьких серцях зумів кинути першу іскру Божої Любови. Щасливі і ті діти, котрі до чистих невинних сердець приймають свого Спасителя, котрі навчилися у Нього вірити, з Ним розмовляти, Єго любити. І перші сильні релігійні враження не раз у життю остережуть їх перед упадком, упадаючих не раз двигнуть»¹²⁵.

На офіційному сайті Комісії у справах молоді УГКЦ зазначається, що Бог, який дав людині життя, не може залишитися осторонь у такий важливий момент і бути звичайним спостерігачем. Він з любов'ю прихиляється до дівчат і хлопців, простягаючи їм руку, яка сповнена щедрих дарів поваги та розуміння, повного прийняття. Ця допомога помітна передусім у Христовій Церкві, яка має Головою самого Господа, дивитися на світ очима Господа, творить Його волю та тому очі Церкви завжди спрямовані насамперед на молодь¹²⁶.

Напрямами діяльності Комісії стосовно дітей та здійснення душпастирства проводиться в тому числі враховуючи положення Законів України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»¹²⁷ та «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»¹²⁸ визначено наступне:

- загальна координація напрямків щодо духовної роботи з сучасним молодим поколінням українців;
- заснування, опіка та розвиток християнських молодіжних організацій та груп;
- створення молодіжних центрів;
- прочансько-таборовий рух та катехитично-рекреаційні табори;
- проведення мистецько-духовних програм, форумів, фестивалів та конкурсів;
- видавнича діяльність тощо¹²⁹.

¹²⁵ Так само

¹²⁶ Комісія у справах молоді УГКЦ. *Дивен Світ*.

¹²⁷ Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». № 835-VIII

¹²⁸ Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» № 2745-VIII.

¹²⁹ Там само

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ окремо відзначається налагодження співпраці священників та семінаристів, яких можливо долучати за потреби до роботи з дітьми шкільного віку та при відсутності достатньої кількості катехитів серед мирян до служіння у парафіях, однак за благословення ректорату. Оскільки основним завданням семінаристів є навчання, звершувати працю поза межами семінарії потрібно, отримавши приписи для здійснення діяльності у конкретному місці та протягом визначеного часу.

Катехити-педагоги, які беруть участь у навчальному процесі катехитичних шкіл, повинні бути впевнені, що вони претендують на те, щоб бути душею процесу навчання. Навчання – дуже благородна справа, найголовніше у виховному процесі – це людські якості. Увага до учнів – невіддільна частина спілкування.

Головна мета – стримано та достойно принести світло Христової віри в школу. Катехит робить це, підкреслюючи керівні принципи, які допомагають школярам долати небезпечні соціальні та культурні виклики в їх теперішньому та майбутньому житті в процесі їх зростання та становлення¹³⁰.

Андрей Шептицький вважав своїм обов'язком перед українським народом виховувати молодь на християнських цінностях, які виключають вбивство з будь-якого приводу. Катехиту було доручено працювати з дітьми середньої школи за такими завданнями: «Молодь треба виховувати в щирій любові до Вселенської Церкви і до Батьківщини»¹³¹.

Отже, в умовах сучасного життя одним із головних обов'язків катехитів стосовно дітей є налагодження якісних та продуктивних комунікацій з учнями та педагогами. Такі зв'язки на рівні педагогічного колективу та керівництва закладу дають можливість організації різноманітних заходів та залучення колективу до співпраці, організації спільних з учнями молитов за участі

¹³⁰Комісія УГКЦ у справах освіти та виховання, *Перший крок назустріч*, Львів: Видавництво «Дон Боско» 2013, 10.

¹³¹Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Том II. *Церква і суспільне питання*.992

священника, куточків, де була б можливість помолитися та участь душпастиря у спільних нарадах, круглих столах, семінарах тощо. Для учнів ефективними можуть стати спільні бесіди, можливість поспілкуватися та поділитися проблемами, скриньки запитань.

Необхідним є залучати до цієї роботи студентів, які навчаються у семінаріях та богословських інститутах, є можливість залучати їх як помічників у роботу в парафії, але виключно з благословення ректорату. Ідеї згуртування та об'єднання молодого покоління є надзвичайно актуальні сьогодні. Підготовка кваліфікованих катехитів, які є християнськими педагогами – професіоналами освітньої та просвітницької діяльності у сфері духовно-морального виховання дітей, в управлінні духовним розвитком учнів та активного опікування власним духовно-професійним розвитком на основі християнських традицій у комплексному взаємозв'язку педагогіки та богослов'я.

Висновки до другого розділу

Як засвідчують матеріали дослідження, значуща роль та вплив в житті дитини належить катехиту, як посланій Богом, сформованій людині і християнину, належним чином підготовленій особистості, здатній систематично проводити катехизацію різновікової категорії людей, тобто належним чином здійснювати орієнтоване на духовний розвиток духовно-моральне виховання. Катехизація дітей має свої особливості, які зумовлені їх віком, станом батьківського піклування про духовне виховання та розвиток дитини, а також можливостями сакральних споруд щодо систематичної катехизації – приготування дитини до особливого моменту.

Душпастирство серед дітей в Українській Греко-Католицькій Церкві має давні традиції в Україні. Сьогодні у практичній реалізації щодо організаційних та функціональних аспектів катехитичної школи парафій велику допомогу душпастирям і катехитам у поширенні Доброї Новини надає Душпастирський катехитичний poradnik (2012 р.), в якому визначено мету, основні положення

катехитичного служіння, вказано на необхідність та нагальність співпраці Церкви з освітніми закладами, взаємодії священнослужителів і педагогів у формуванні гармонійної особистості, яка сповідує духовно-моральні цінності та може передавати їх новим поколінням.

У Катехитичному правилнику УГКЦ рекомендовані аспекти можливої взаємодії і налагодження зв'язків Церкви з освітніми закладами, що уможлиблює ефективну роботу з організації різноманітних заходів організації спільних з учнями молитов за участі катехита, куточків, де була б можливість помолитися та участь катехита у спільних нарадах, круглих столах, семінарах тощо.

Отже, значна роль у катехизації дітей як різновиду соціалізації молоді особистості належить катехиту, що полягає у формуванні свідомого християнина на засадничих принципах богослов'я, християнських традицій і християнської педагогіки у сучасних реаліях суспільного життя.

РОЗДІЛ 3

КАТЕХИЗАЦІЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (НА ПРИКЛАДІ ДІТЕЙ М. БОГУСЛАВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛ.)

3.1. Катехизація школярів середньої ланки м. Богуслава Київської обл. в сучасних умовах: причини та методи

У місті Богуслав знаходиться чинний Костел Святого Владислава парафії Зіслання святого Духа. Це Римо-Католицький Костел, який збудований у місті районного значення на півдні Київської області, в Обухівському районі за територіальним поділом України.

Костел Святого Владислава у місті Богуслав знаходиться на вул. Шевченка, збудований у 1819-1825 роках. Меценатами будівництва стали графиня Олександра Браницька та її син Владислав Гжегож Браницький. У 1927 році костел було пограбовано та закрито, а після Другої світової війни приміщення костелу займав цех фабрики. Але у 2008 році почався рух на повернення храму релігійній громаді. У червні 2014 року відбулася офіційна передача храму вірянам ¹³²(Додаток В).

Богуславська парафія входить до складу Білоцерківського протопресвітерства УГКЦ, яке загалом має 12 парафій, з яких лише чотири храми діють, ще будуються три нові храми. У парафії проводять служби дієцезіальні священники ¹³³ (Додаток В).

Білоцерківське протопресвітерство УГКЦ належить до Київської архієпархії (лат. Archidioecesis Kioviensis) з осередком у місті Києві та загальна

¹³²*Kostel Svyatoho Vladyslava*

¹³³*Білоцерківське Протопресвітерство УГКЦ / Декада місіїності.*

територія якої поширюється на 6 тисяч 750 населених пункти та чотири області України: Київську, Житомирську, Вінницьку, Чернігівську та Черкаську¹³⁴.

Оскільки лише з 2014 року є можливість неповною мірою, але проводити відповідну роботу з дітьми, катехитична діяльність при храмі Святого Владислава проводиться в межах храму, але катехитична школа як така при храмі відсутня з причини подальшої реставрації та будівельних робіт у храмі. На сьогодні облаштування храму не дозволяє проводити заняття з дітьми повноцінно. Використовуючи роботу з невеликими групами дітей, складаючи індивідуальні плани.

Діти середнього шкільного віку складають основну частку дітей, з якими проводять катехитичну роботу у парафії м. Богуслав. Це пов'язано з певними причинами, коли:

1. Парафіяльна спільнота міста Богуслав, не маючи свого храму, тільки з 2014 року має можливість збиратися на богослужіння у повноцінно оформленому приміщенні храму, а до того моменту в приміщенні квартирному типу, недостатньо була згуртована та недостатньо мала можливість просвітницької роботи серед вірян міста.

2. Тому парафія активно співпрацює зі школами міста Богуслав. Катехитична діяльність проводиться в межах парафії постійно, однак групи дітей, з якими така робота проводиться складаються, як правило з невеликої кількості дітей, яких поділяють за віковими категоріями.

3. Батьки дітей середнього шкільного віку більше зацікавленні у катехизації дитини та проведенні катехитичного навчання, оскільки у віці дитина вже, на думку багатьох батьків має усвідомлення необхідності такого навчання.

4. Катехити парафії Богуслава більшою кількістю належать до церковної спільноти та пройшли навчання, маючи бажання та наснагу до здійснення катехитичної діяльності в межах парафії. Оскільки необхідних приміщень для катехитичного навчання у парафії ще поки що немає

¹³⁴ Київська архієпархія. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви.

необхідним є проводити таку роботу на основі невеликих груп та загалом у більшості випадків на базі індивідуальної роботи з дитиною та її батьками.

Молодші групи формуються: від 4 до 7 років та від 8 до 10 років. Діти середнього шкільного віку поділяють на групи: 5-6 класи та 7-8 класи. Катехитична діяльність у парафії здійснюється згідно з правилами та нормами, викладеними у Парафіяльному правильнику Київської Архієпархії УГКЦ¹³⁵.

Тобто, катехизація дітей середнього шкільного віку здійснюється у чіткому слідуванні рекомендаціям Парафіяльного правильника УГКЦ Київської Архієпархії УГКЦ, виходячи з наступних правил, а також обов'язків парохів:¹³⁶

1. Як зазначено у Катехитичному правильнику УГКЦ, метою катехизації дітей, молоді та дорослих є споглядання Божого слова в молитві, втілення його в життя та завжди збереження в серці. Парох зобов'язаний дбати про те, щоб Слово Боже якомога частіше проповідувалося всім вірним у парафіях, довірених його душпастирському контролю.

2. Пароху слід докладати всіх зусиль, щоб усі віряни, довірені його опіці, незалежно від віку чи стану, отримували катехизацію згідно з приписами, встановленими компетентною владою Церкви.

3. Парафіяльний диякон повинен підтримувати пароха і співробітникам парафії. Катехизм особливо потрібен в організації або координації благодійної діяльності в парафіяльних спільнотах.

4. Головним і важливим завданням пастирської ради є порада єпархіальним священникам і допомога їм в апостольській та соціальній благодійній праці в єпархії. Водночас пастирські ради мають право виробляти власні апостольські ініціативи, особливо в галузі катехизи та освіти вірних будь-якого віку та стану, а також у сфері християнського служіння, докладання необхідних зусиль для розвитку ініціативи мирян відносно катехитичної роботи.

¹³⁵Парафіяльний правильник УГКЦ / Київська Архієпархія УГКЦ.

¹³⁶Парафіяльний правильник УГКЦ / Київська Архієпархія УГКЦ

5. Єпархіальний єпископ має право відкликати від катехитичних богослужінь на підставах, об'єктивно викладених у проханні катехита, єпархіального священника, голови деканального катехитичного осередку, єпархіальної катехитичної комісії.

Визначені катехити, в тому числі з-поміж церковної спільноти Богуславської парафії зобов'язані чітко дотримуватися наступних норм, які зазначені у Парафіяльному правильнику УГКЦ Київської Архиепархії УГКЦ:¹³⁷

1. Вести зразкове християнське життя та брати активну участь у літургійному та громадському житті парафіяльної спільноти.

2. Здійснювати катехизацію згідно з положеннями Католицької Церкви та програмами, затвердженими Синодом Єпископів УГКЦ та Єпархіальними Єпископами УГКЦ, враховуючи культурні традиції та особливості спільноти, зокрема Богуславської парафії.

3. Виконувати свої обов'язки з повагою та належним послухом до священників і церковної влади.

4. Щорічно брати участь у реколекціях, навчанні: тренінгах, вебінарах та інших заходах, які організовує деканальний катехитичний осередок та Єпархіальна Катехитична комісія, тобто разом з групами дітей відвідувати різноманітні та численні заходи, організовані в межах Білоцерківського протопресвітерства та інших організованих заходах УГКЦ, на які запрошують дітей з парафії УГКЦ міста Богуслав.

5. Поглибити та вдосконалити методи катехизації у співпраці з парохами, деканальним катехитичним осередком, єпархіальною катехитичною комісією, поглиблюючи та вдосконалюючи методи проведення катехизації, виходячи з умов, при яких неможливо здійснити організацію повноцінної катехитичної школи при парафії міста Богуслав. Отже. Проводити роботу з групами. У яких кількість дітей регламентовано можливостями відремонтованих приміщень храму та розробляти індивідуальні плани роботи з дітьми середнього шкільного віку, виходячи з необхідності катехитичної роботи з ними.

¹³⁷ *Парафіяльний правильник УГКЦ / Київська Архиепархія УГКЦ*

6. Вести журнал обліку занять і відвідування занять категорійної роботи з дітьми, розподіленими за віком та індивідуально з дитиною та батьками.

7. Протягом одного місяця після отримання благословення катехитичного служіння, якщо немає катехитичної школи, слідувати за попередньо розподіленою групою для виконання річного плану діяльності з дітьми молодшого та середнього шкільного віку. Подати окремо плани індивідуальних занять з дітьми середнього шкільного віку. Яких у парафіяльній спільноті міста Богуслав більшість у порівнянні з іншими віковими категоріями дітей.

8. Звітувати голові деканального катехитичного осередку про стан катехизи в парафії на кінець навчального року.

9. Поважати представників інших конфесій і релігій як християн та навчати цим основам своїх вихованців у катехитичному навчанні.

10. Якщо немає можливості здійснювати катехитичне служіння, заздалегідь (принаймні за місяць), повідомити про це письмово пароха, оскільки в парафії ще недостатня кількість потрібним чином підготовлених катехитів, але з цього приводу проводиться активна робота.

Згідно з правилами, заведеними у Богуславській парафії, які ґрунтуються на нормах Парафіяльного правилника УГКЦ Київської Архиепархії УГКЦ, парох несе відповідальність за катехизацію всіх доручених його опіці вірних будь-якого віку або стану.

Посильну допомогу парохів повинні надавати парафіяльні священнослужителі, катехити, члени парафіяльної спільноти.

Оскільки катехитична школа відсутня, парафія міста Богуслав має обов'язком турботи про дітей у цей непростий для кожного українця час та активно здійснює цю роботу, співпрацюючи з іншими парафіями, переважно з парафіями Білоцерківщини. Діти, батьки яких входять до спільноти УГКЦ Богуславської парафії мають змогу брати участь у багатьох заходах, які організовані Білоцерківським протопресвітерством. Тому основні заходи, у яких брали участь діти в межах катехитичної діяльності за 2022 рік, можливо назвати наступні:

1. З 19 по 21 серпня 2022 року діти з Богуслава були учасниками дитячого табору в парафії Св. Архистратига Михаїла УГКЦ на Білоцерківщині. Табір мав назву «Добре бути разом», і ці слова говорять про те, що для того, щоб бути з кимось, треба пам'ятати про повагу та цінність усіх людей. діти навчилися, граючи у командах, проходячи естафети, слухаючи вказівки та поради аніматорів. Референт отець з питань екології Роман Романович також провів зустріч з дітьми, щоб пояснити, що потрібно робити для збереження довкілля та екосистем на нашій планеті. Табір мав назву «Добре бути разом», і за свідченням дітей та їх батьків, які мали змогу брати участь у заході ці слова говорять про те, що для того, щоб бути з кимось, треба пам'ятати, що людина є цінністю, мати повагу, навчатися спілкуванню та злагодженій діяльності у співпраці.

2. На запрошення тренерів та керівників КОСДЮСШОР «Промінь» у місті Біла Церква діти міста Богуслава взяли участь у змаганнях юних майбутніх чемпіонів 1 червня у День захисту дітей. Серед них були не лише діти та підлітки Білоцерківщини, а й діти та підлітки міст Вишгород та Ірпінь (Додаток Г).

3. Білоцерківське протопресвітерство в межах парафій Білоцерківщини організувало заходи у День сім'ї 15 травня 2022 року, коли відбулися зустрічі священницьких родин та парафіян Білоцерківського протопресвітерства. Родини з дітьми міста Богуслав мали змогу приїхати на цей захід та провести активну виховну роботу з дітьми, особливо підліткового віку. До присутніх з настановами звернувся отець Ігор Грищенко – Голова комісії у справах родини Київської Архиепархії, який підкреслив, що побудова міцної Церкви залежить від виховання та зміцнення громадянського суспільства.

Попри складні сучасні умови, у Богуславській парафії активно проводять катехизацію, беруть участь у заходах, організованих УГКЦ для дітей та молоді, планують також заходи на майбутнє, сподіваючись на перемогу і мир в Україні.

3.2. Шляхи підвищення рівня духовно-моральної складової

в складних умовах життя

Суспільство пропонує багато цінностей, але шлях до них індивідуальний: це пошук сенсу життя, свого місця в ньому, що зумовлено не тільки наявністю сформованих здібностей та потреб, а також психологічними та духовними можливостями, які не завжди відповідають викликам, з якими стикаються сучасні люди, особливо ті, хто потрапляє у складні умови життя. Сенс життя завжди індивідуальний: певна послідовність у реалізації своєї життєвої позиції, вироблений особистістю у даних умовах спосіб свого суспільного життя, місце у професії, спосіб самовираження, сукупність реалізованих життєвих ставлень, цінностей, ідеалів і знайдений характер їх реалізації, який і визначає подальший хід життя і ставленням до мінливих чи екстремальних обставин.

Загальний соціогенний стрес підсилюється тривалою і масивною травматизацією людини, пов'язаною з багатьма факторами, в тому числі з важкими обставинами, у яких опинилося на сьогодні населення нашої країни, що призводить до значного зниження рівня психологічного добробуту у переважної більшості людей.

Постійна невизначеність, невпевненість в завтрашньому дні, зміна стереотипів життєдіяльності, страх, тривога стали результатом нинішньої кризової ситуації. Велика кількість людей не в змозі вирішити складні багатоаспектні завдання, які викликані сучасними реаліями. Актуальною стає моральна та духовна допомога людям, а особливо дітям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок сучасних подій.

8 листопада 2022 року у в Апостольському палаці у Ватикані відбулася зустріч Глави УГКЦ Блаженнішого Святослава з Святішим Отцем Франциском. Блаженніший Святослав наголосив, що метою його візиту до Апостольської Столиці є передати Святішому Отцю та його співробітникам біль і страждання

українського народу. Блаженніший Святослав розповів Папі Франциску про служіння УГКЦ під час війни в Україні¹³⁸ (Додаток А).

Підтримка церковними спільнотами дітей, які опинилися у важких умовах життя передбачає надання тимчасового притулку, речей, грошової допомоги, в оздоровленні дітей, соціальну опіку над дітьми, інформування членів сім'ї про наслідки проблеми, а також опіку та духовну пораду.

Потрібно зауважити, що сьогодні наша країна стикається з новими викликами, пов'язаними з бойовими діями та воєнним станом. За таких умов населення частково деморалізується. Руйнування звичних нормальних моделей життя, порушення наявних соціальних зв'язків і відносин вимагає адаптації сім'ї, які покинули місця постійного проживання, вимушених переселенців до нових умов, значних зусиль на відновлення психічних, розумових і фізичних ресурсів, втраченого соціального статусу.

Для дітей в часи війни в Україні в межах катехитичної школи при Патріаршому Соборі УГКЦ розроблена велика кількість програм підтримки та турботи в межах проекту «Добра розмова» (Додаток Е)¹³⁹.

Патріарша катехитична комісія УГКЦ пропонує публікації звернення до батьків в межах проєктів бесід та допомоги психологів та психотерапевтів: «Діти перед обличчям війни. Як їм допомогти?». На офіційному ресурсі Комісії зазначається, що сьогодні всі розгублені, тому що нас ніхто не готував, як жити в умовах війни, як захистити наших дітей від зла і смерті. Ми хочемо їх приховати, щоб вони не бачили і не чули, що відбувається, але ми не можемо зупинити їхню увагу і сприйняття, але можемо подарувати тепло, міцно обійняти і переконати, що вони дорослі зможуть їх захистити. А це найважливіше, що сьогодні потрібно дітям¹⁴⁰. Публікується також звернення до батьків с. Катерини, психолога та психотерапевта (Згромадження Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя (МНІ)):¹⁴¹

¹³⁸«Я є поруч з українським народом», – Папа Франциск до Блаженнішого Святослава.

¹³⁹Катехитична школа при Патріаршому Соборі УГКЦ в часі війни. *Добра розмова*

¹⁴⁰Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Діти перед обличчям війни. Як їм допомогти?*

¹⁴¹Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Діти перед обличчям війни. Як їм допомогти?*

«Дорогі батьки! Не бійтеся! Ви – чудові батьки. Якщо ви подбали про безпеку дітей, якщо ваші діти є поряд з вами і ви думаєте про те, як їх захистити – означає, ви вже впоралися. Дайте їм свою руку, свої обійми, дайте їм можливість говорити. Проговорюйте з ними усі конкретні ситуації, які відбуваються. Запитайте, що вони відчувають, що думають, звідки беруть силу все це пережити. І прислухайтеся до того, що пропонують вам діти – прогулятися, погладити песика, заграти в гру. Дозвольте собі трохи переключитися від новин до своїх дітей. Наповніть спільний час гарними спогадами і планами на майбутнє. Навіть серед війни і окупації у вас будуть гарні моменти, які потім будете згадувати. А зараз – спробуйте разом співати, малювати, ліпити, кричати, битися подушками, плакати і обіймати одне-одного. Любіть, тому що любов дає непереможну силу!».

Зауважується, що сучасні діти та підлітки по-своєму намагаються захиститися самі та захистити дорослих: батьків, братів та сестер, вчителів, священників та сусідів. Вони намагаються розв'язати власні проблеми та розібратися зі дорослими проблемами, щоб дати дорослим шанс їх вирішити. Тому на запитання «Як справи?» часто відповідають «Нормально». Але сьогодні слово «нормально» означає хвилювання, страх, тривогу, злість і навіть ненависть. І це важливо донести до дітей. Важливо дати їм відчути цей час. І важливо дати їм міцну стіну, відчуття безпеки, принаймні в межах своєї кімнати чи бомбосховища. Навіть якщо самі дорослі не знають відповіді, така відповідь, як «Я не знаю, чому це сталося» – це теж відповідь¹⁴².

Духовна підтримка родин, які, тікаючи від війни рятують своє життя стає обов'язком Церкви. На офіційному ресурсі Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ зазначається, що сьогодні наша країна стикається з новими викликами, пов'язаними з бойовими діями та воєнним станом.

За таких умов населення частково деморалізується. Руйнування звичних нормальних моделей життя, порушення наявних соціальних зв'язків і відносин вимагає адаптації сім'ї вимушених переселенців до нових умов, значних зусиль на відновлення психічних, розумових і фізичних ресурсів, втраченого соціального статусу¹⁴³.

¹⁴²Там само

¹⁴³Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців (11 день Різвяного Посту)*.

Потрібно зазначити, що досвід духовної підтримки УГКЦ родин мігрантів є значним, виходячи не тільки з ситуації, яка склалася зараз в Україні, а має давню історію. Українці добре знають, що таке доля емігранта, біженця, заробітчанина. На офіційному ресурсі Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ зазначено, що сьогодні думки і молитви вірян спрямовані до тисяч українських сімей, які були змушені покинути свої домівки через війну чи через соціальні чи економічні проблеми, пов'язані з війною. Втіхою та підтримкою має стати приклад Святій Родині, яка блукала пустелею на чужині, але «таки знайшла спочинок і стабільність у прохолодній тіні дому в Назареті»¹⁴⁴.

За 130 років багато наших співвітчизників емігрували до Бразилії та Аргентини, потім до Канади та США, а після Другої світової війни до Австралії та країн Західної Європи. Показово, що лондонський греко-католицький собор донедавна називали храмом «Скитальчої Пресвятої Родини». А Владика Івана Бучка, який опікувався нашими вірянами у повоєнній Західній Європі, в історичних джерелах називають невтомним «Архипастирем скитальців»¹⁴⁵.

Навіть сьогодні хвиля за хвилею імміграції, здається, змітає сотні й тисячі людей на піку свого потенціалу з українського народу. Але така доля спіткала представників багатьох народів, і не лише українців, як зазначив владика Богдан Дзюрах у своїй праці «Назустріч Різду Христовому»¹⁴⁶.

Як наголошував Папа Пій XII, Скитальча Пресвята Родина стала «архетипом кожної родини біженців, зразком і захисником кожного мігранта, іноземця та біженця будь-якого роду, незалежно від того, чи вони через страх перед переслідуваннями, чи через матеріальну нужду змушені покидати рідну землю, своїх улюблених батьків і родичів у пошуках прихистку на чужині»¹⁴⁷ (Додаток Д).

Можливо навести, як приклад турботи та любові молитву Папи Франциска за мігрантів:

¹⁴⁴Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців (11 день Різдвяного Посту)*.

¹⁴⁵Там само

¹⁴⁶Єпископ Богдан Дзюрах. *Назустріч Різду Христовому*. Львів: Свічадо, 2022. 42-45

¹⁴⁷Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців*

«Боже милосердя! Поручаємо Тобі усіх, хто здійснив подорож на чужину, переживаючи страх, непевність і приниження, щоб досягти місця безпеки і надії. Як Ти не покинув свого Сина, коли Його провадили на місце спокою й безпеки Марія і Йосиф, так само будь близько до цих своїх синів і дочок, завдяки нашій ніжності й захисту. Дай, щоб піклуючись про них, ми сприяли постанню такого світу, в якому ніхто не буде змушений покидати рідний дім і в якому усі зможемо жити у гідності, свободі й мирі... Амінь»¹⁴⁸.

Багато українських дітей змушені залишити країну, коли на нашу землю прийшли окупанти. Сьогодні більшість із них переїхали до країн Європи, зокрема до Польщі та мають можливість продовжити навчання в польських школах та позашкільних закладах. Кожен із цих дітей також має свою релігію. Греко-католицька, православна, католицька чи будь-яка інша церква, чи релігія, яка існує в Україні. Їхня релігійна приналежність може викликати різні проблеми під час викладання релігії в школі чи душпастирювання.

Натхненням для турботи про дітей у важкі часи зневіри та як приклад для батьків дитини можуть слугувати слова Митрополита Андрея Шептицького, у яких він запрошує дітей звертатися до Бога, коли, молячись вони будуть виховувати в собі почуття приналежності до Бога, відчувати його любов та турботу про них, відчувати надію: «молитва – це велика річ, велике добро, великий обов'язок і великий спосіб випросити собі те, чого треба»¹⁴⁹.

В наш час величезна кількість жінок, людей похилого віку та дітей вимушено покинули свої домівки та переїхали на тимчасове проживання за кордони країни. Польща є країною, яка прийняла найбільшу кількість українських дітей та надала можливість їм продовжувати навчання. Тому вважаємо потрібним викласти зміст допомоги, яка надається дітям з України у Польщі в межах програми, яка складена спільно УГКЦ та польською стороною.

Патріарша катехитична комісія УГКЦ, Катехитично-педагогічний інститут УКУ з України та Товариство педагогів «Натан» з Польщі у тісній співпраці провели серію вебінарів, головна мета яких – надати відповідь на

¹⁴⁸Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців (11 день Різдвяного Посту)*.

¹⁴⁹Митрополит Андрей Шептицький, *Християнська школа для української молоді*. Пастирські послання, т. 2, Львів 2009, 431

проблемні питання: як саме у пастирській та катехитичній роботі з вимушеними переселенцями з України враховувати розроблені раніше методи та підходи до питань віри, літургії, молитви та морального життя.

Матеріали вебінарів містять:

- мультимедійні презентації цілей та змісту вебінарів;
- програмний зміст вебінарів в Польщі на матеріали Греко-Католицької Церкви з тренінгу «Діти та молодь з України в катехизації»;
- програми навчання греко-католицької релігії в Польщі.

1. Вебінар «Діти та молодь з України на катехизі»¹⁵⁰ зорганізується та проводиться на основі наступного основного змістовного наповнення.

Керівні особи О. Ян Лайкош Голова Катехитичної комісії Ольштинсько-Гданська єпархія. Андрій Козіброда співробітник Інституту катехитики і педагогіки Український католицький університет (Львів).

Катехизація дітей – ключові питання:

Головна мета катехизи: йти разом з іншими до Бога, бути відкритим до Бога і до ближнього, об'єднатися в Бозі

Виховання віри:

- У що ми віримо
- Хто такий Бог
- Хто такий чоловік
- Який світ

Виховання для літургії

- Таїнства
- Свята Літургія
- Набожності

Молитовне виховання

- Парафіяльна молитва
- Сімейна молитва

¹⁵⁰ Мультимедійна презентація з посиланнями на катехитичні матеріали Греко-Католицької Церкви з тренінгу «Діти та молодь з України в катехизації»

Індивідуальна молитва

Виховання морального життя

Що робити і чого уникати:

Любіть Бога понад усе

Люби ближнього як себе

Принципи розрізнення: що таке мораль

Освіта для життя в громаді

Створіть дружнє середовище

Ти – добро, я – добро

Встановіть правила та наслідки бути разом

Формуйте звички бути з Богом і ближніми.

Освіта для місії

Повідомлення Євангелія іншим: Постава – Слова – Дії

Чинний в сьогодні програмний зміст катехитичної діяльності в Польщі на матеріалі Греко-Католицької Церкви з тренінгу викладений в посібнику «Program nauczania religii greckokatolickiej (Навчальна програма греко-католицької релігії)» беруть за основу навчання дітей в наш час в умовах прибуття до Польщі великої кількості переселенців з України¹⁵¹.

Зазначається, що ця навчальна програма релігійної освіти повністю відповідає Базовій навчальній програмі Греко-Католицької Релігії Греко-Католицької Церкви в Польщі. Програма є специфікацією питань, що містяться в Основному навчальному плані. Він враховує документи Вселенської Церкви щодо катехизації, катехитичні традиції Греко-Католицької Церкви, яка є Церквою зі своєю історією, традицією та духовністю, а також педагогічні досягнення та шкільні стандарти. У ньому зазначаються цілі, тематика, кількість годин і методика виконання питань. Систематизує катехитичні знання на основі Катехизму Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». Це дозволяє індивідуалізувати навчально-виховний процес. Він

¹⁵¹ *Program nauczania religii greckokatolickiej*. Metropolitalna Komisja. Katechetyczna kościół Greckokatolicki w Polsce. Przemysł – Wrocław, 2019. 90 p.

охоплює всі етапи навчального процесу та враховує періоди розвитку учня. На наступних освітніх етапах враховується цілісність викладеного змісту¹⁵².

У реаліях сучасного часу та згідно правил греко-католицької катехизи в Польщі у багатьох школах заняття проходять у комбінованих групах через невелику кількість учасників, що, своєю чергою, ставить катехита перед проблемою адаптації предмета до різниці у віці та специфіка даної групи. Ця програма має бути основою для використання катехитами. Документ також є інформаційним ресурсом для учнів та батьків.

Посібник містить наступні складові¹⁵³:

1. Програма релігійного виховання дітей дошкільного віку:

- для груп з дітей трьох, чотирьох та п'яти років – Бог любить нас і весь світ;
- підготовка до дитячого садка на рік – клас «0» – Ми любимо доброго Бога.

2. Навчальна програма з релігійної освіти для I-III класів початкової школи: 1 клас – Бог мій Отче; 2 клас – Життя з Ісусом; 3 клас – Разом з Ісусом.

3. Навчальна програма з релігійної освіти для IV-VIII класів основної школи: 4 клас – Я пізнаю Господа Бога; 5 клас – Вірю в Бога; 6 клас – Я християнин; 7 КЛАС – Я вірю в Церкву; 8 клас – Молюся в церкві.

4. Навчальна програма з релігійної освіти для 1-5 класів загальноосвітньої школи: 1 клас – Людина в історії спасіння; 2 клас – Віра в Триєдиного Бога; 3 клас – Греко-католицька церква у світі.

5. Для ЗОШ 4 клас та ліцей технічний 5 клас – Церква сім'ї та дому.

6. Для дітей з інтелектуальною недостатністю окрема навчальна програма.

Навчальна програма для 4-8 класів початкової греко-католицької школи призначена для дітей, які знають основні правди віри та вже склали Першу

¹⁵²Program nauczania religii greckokatolickiej. 5

¹⁵³Program nauczania religii greckokatolickiej. 3

Святу Сповідь та Урочисту Євхаристію, та вже прийняли таїнство Миропомазання:

1. Програма дозволяє глибше пізнати Бога, утвердитися у вірі Церкви та відкрити власну християнську ідентичність шляхом поступового ознайомлення учня з правдами віри, літургійним життям, сакраментальним життям та знайомством зі Святим Письмом.

2. Катехитична діяльність має підтримувати катехизованого у розвитку віри, щоб вона ставала все більш незалежною, приймала відповідні позиції та моделі поведінки, будуючи конфесійну ідентичність молодого людини як відповідь на досвід Божої любові.

3. Учень пізнає Бога, відкриваючи Історію спасіння Старого та Нового Завітів, удосконалюючи вміння формувати свою відповідь Богові через молитву та участь у літургії.

4. Програма поступово дозволяє катехитам відкривати Бога Отця, Бога Сина та Святого Духа як на сторінках Священного Писання, так і у своєму житті. Це вміння зміцнює стосунки з Богом і Церквою.

Учень, вивчаючи життя та місію Ісуса Христа, може зрозуміти Його роль у Церкві та світі, сформувати ставлення, яке відповідає засадам віри та свідомо брати участь у літургійному житті Церкви, особливо у східній традиції:

- у четвертому класі акцент робиться насамперед на пізнанні Бога в Його Об'явленні. Навчаючись користуватися Святим Письмом, учень вчиться тлумачити біблійний текст і формулювати висновки. Програма поділена на етапи, які поступово розвивають знання студента про Отця, Сина та Святого Духа.

- у 5 класі учень формулює свою віру на основі отриманої інформації, ідентифікуючи себе з Церквою та її вченням. Навчальна програма даного класу базується переважно на Новому Завіті.

- програма в 6-му класі початкової школи дозволяє учням відкрити свою релігійну ідентичність і ідентифікувати себе зі спільнотою Церкви. Програма також включає багатий зміст моральної теології.

- провідною ідеєю навчання релігії у 7 класі є показати істину про те, що Бог звертається до людини з любов'ю, насамперед через своє слово, записане на сторінках Святого Письма, в історії обраного народу, через життя і спасіння. Діла Ісуса Христа, святі таїнства та через Церкву як спільноту. Відповіддю людини на це одкровення Бога є віра.

- учні 8-го класу зосереджені на поясненні християнського поняття свободи та навчанні користуватися нею, розпізнаючи свої бажання, зло і страждання у світі. Людина як нове створіння у Христі відкриває моральні принципи через спасенну дію Ісуса Христа. Особливе місце в занятті займає наголошення на потребі постійного формування свідомості, а також активної участі в етапах літургійного року.

Програма шкільної катехизації IV-VIII ступенів повинна залишатися в постійному співвідношенні з діяльністю парафіяльної та родинної катехизації, лише тоді всі цілі програми можуть бути належним чином реалізовані. Цілу програму визначає її назва: «Відкриваю Бога, Церкву і себе». Назва програми для кожного класу, яка подана вище в пункті роботи відображає зміст навчання протягом навчального року¹⁵⁴.

Особлива увага у посібнику приділяється можливості навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Оскільки, як було зазначено в Розділі 2 цієї роботи, діти з особливими потребами вимагають особливої уваги з боку катехитів, у посібнику, який використовується у катехитичній діяльності Церкви стосовно вимушених переселенців їм теж приділяється особлива увага та турбота.

Через специфіку катехизи для дітей з інтелектуальними порушеннями неможливо створити рамкову програму для цієї катехизи універсального застосування. Для проведення катехизації дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно враховувати ступінь інвалідності, момент початку катехизації (часто буває так, що батьки вирішують розпочати катехизацію лише в період підготовки до Святого Причастя), ступінь релігійності сім'ї, спосіб

¹⁵⁴ *Program nauczania religii greckokatolickiej. 40-41*

спілкування учня, сприйняття навколишнього світу і абстрактне мислення, його індивідуальна поведінка і навички, а також багато інших факторів, що впливають на роботу з учнем з інтелектуальними порушеннями.

Стосовно цієї категорії дітей, як зазначено у посібнику:¹⁵⁵

1. Часто (але не завжди) можна буде використовувати програму греко-католицької катехизи для окремих освітніх етапів, враховуючи темп роботи та здатність учня виконувати завдання.

2. У випадку катехизи для дитини з помірними, важкими та глибокими інтелектуальними вадами, у більшості випадків необхідно буде підготувати Індивідуальну катехитичну програму.

3. Важливим фактором є те, що індивідуальна катехитична програма (ІКП) для дітей з інтелектуальними порушеннями також має складати єдине ціле з Індивідуальною освітньо-терапевтичною програмою (ІПЕТ), розробленою в школі командою спеціалістів. Це принципово важливо, особливо коли йдеться про комунікацію (уніфіковані, спеціалізовані, часто альтернативні методи спілкування та виховна поведінка у разі незвичайної чи складної поведінки). ІПК містить катехитичні цілі, які можуть потребувати залучення всіх спеціалістів, які працюють з дитиною.

4. Те саме стосується цілей, які катехита (наприклад, використання ним жестів або знаків, якими користується дитина). Для підготовки індивідуальної катехитичної програми для дитини з інтелектуальними порушеннями передбачається розробка індивідуального плану на основі базових навчальних планів для катехизації Греко-Католицької Церкви.

5. Окремо зазначено, що програми катехизації для дітей з порушеннями у розвитку слід створювати у співпраці з катехитом, священником та родиною учня, щоб якнайкраще адаптувати форму роботи до конкретної дитини.

¹⁵⁵ *Program nauczania religii greckokatolickiej*. 82

Митрополит Андрей Шептицький у своїх посланнях навчав, що катехити повинні з любов'ю нести світло віри в Христа. Що стосується особистих якостей, то одним з головних переваг є вміння знаходити спільну мову з дітьми, спокійно спілкуватися зі старшими, з любов'ю звертатися до найменших. Важливою частиною проведення катехитичного навчання є підтримка інтересу аудиторії, не будучи надто сентиментальним чи лицемірним. Катехити повинні дати своїм слухачам, як дітям, так і їх батькам практичну пораду, трактат, який займає важливе місце в християнському житті. Ці поради повинні формувати живу віру і бажання жити духовним життям¹⁵⁶.

Така концепція УГКЦ стосовно підходів до катехитичної діяльності в складних умовах, коли потрібним є допомогти, у часи величезного випробування, яке стоїть зараз перед українцями, коли йде мова про саме існування нації, Церква не стоїть осторонь, а розробляє та впроваджує необхідні заходи, зокрема й у межах катехитичної діяльності для захисту дитини від психологічного травмування, для духовного становлення та стійкості, виявляючи виняткову турботу та любов до нового молодого покоління українців.

Допомога впроваджується, як у межах нових підходів та методів, так і на основі розробок та планів, які були впроваджені у катехитичну діяльність. Також потрібним є наголосити, що така морально-духовна допомога стосується як безпосередньо дитини, так і великою мірою батьків. Також така турбота виявляється на рівні програмного змісту та різноманітних проєктів як в Україні, так і за її межами, кругом, де знаходяться маленькі українці.

¹⁵⁶Митрополит Андрей Шептицький, Пастирське послання *Християнська школа для української молоді*. Львів, 430-434

Висновки до третього розділу

Таким чином, розглядаючи катехитичну діяльність для школярів середньої ланки м. Богуслава Київської обл. в сучасних умовах, можливо наголосити, що церковна спільнота міста Богуслав, маючи давню історію присутності католицької релігійної спільноти в місті, починаючи з 1927 року по 2014 рік не мала можливості здійснювати служіння у своєму місцевому храмі, оскільки він був закритий або належав до виробничого цеху підприємства. Така проблема стала на заваді згуртуванню парафіяльної спільноти та вироблення традицій катехитичної діяльності стосовно навчання дітей. Однак з'явилася надія на проведення такої роботи вже більш повноцінно, оскільки храм Святого Владислава у місті Богуслав знаходиться у стані активної реставрації та вже має повноцінне приміщення в межах храму для проведення служіння.

Виходячи з цих умов, катехизація школярів проводиться за окремими планами для невеликих груп та за індивідуальними планами, які враховують навчання дітей та просвітництво батьків у межах поновлення активної роботи з катехизації. Білоцерківське протопресвітерство УГКЦ активно проводить заходи не тільки для дітей, але й загальні родинні молебні для парафіян Білоцерківщини. Також активно впроваджується робота з дітьми у межах дитячих літніх таборів та спортивних заходів, де мають змогу брати участь також діти з Богуславської парафії.

Підтримка церковними спільнотами дітей, які опинилися у важких умовах життя передбачає надання тимчасового притулку, речей, грошової допомоги, в оздоровленні дітей, соціальну опіку над дітьми, інформування членів сім'ї про наслідки проблеми, а також опіку та духовну пораду. Велика увага на сьогодні приділяється навчанню дітей засобами різноманітних програм, бесід та допомоги вимушеним переселенцям, як в Україні, так і в країнах Європи, прикладом роботи з якими може слугувати співробітництво, зокрема з педагогами з Польщі.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі вивчено та проаналізовано виклики та методи катехизації дітей середнього шкільного віку в складних сучасних умовах на прикладі школярів м. Богуслава Київської обл., окреслено способи подолання труднощів при катехизації та перспективи розвитку. Отримані результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання наступних висновків.

На основі вивчення наукової літератури за темою роботи проведено теоретичне дослідження інформації стосовно питання катехизації дітей. З'ясовано, що зміст проаналізованих джерел катехизи визначає, що Церква таким чином об'єднує слово та образи церковні із внутрішнім світом людини та спонукає людину залучити свій інтелект у взаємозв'язку з духовним спрямуванням до пізнання істинних цінностей, з огляду на особисто здобутий духовний досвід. Одночасно важливим та необхідним, як зазначено в усіх без винятку досліджених джерелах, документах Церкви, які визначають основи формування катехизації в УГКЦ, є організація катехитичного служіння, для належного здійснення якого Церква проводить формування катехитів, на яких покладається велика відповідальність стосовно відкриття духовного життя. Особливо, що стосується дітей, в яких формування моральних принципів та християнських цінностей має стати основою для подальшого зростання, виховання та навчання.

Описано методологічні напрацювання катехизації дітей середнього шкільного віку, які полягають у наступному: основною методичною формою катехизації в сучасних умовах розвитку Церкви визначається Служба Божа як найкраща катехиза, в тому числі Божественна Літургія, коли відбувається поєднання усіх із Христом, а отже, через церковний спів та своє Слово Боже, навчання священника, через участь вірних у Таїнстві Причастя молоде покоління долучається до Христа. Такі процеси, як зазначається у церковних документах, є представленням універсального виміру Церкви. Катехизація дітей має свої особливості, які зумовлені їх віком, станом батьківського

піклування про духовне виховання та розвиток дитини, а також можливостями храмів щодо систематичної катехизації – приготування дитини до особливого моменту. У церковних документах та працях подаються рекомендації та поради щодо проведення катехизації дітей, відзначаючи необхідність враховувати сучасні тенденції у суспільстві та будувати ці процеси на основі інтеграції людини у християнську спільноту за контролю з боку єпископів та сумлінного виконання свого обов'язку священнослужителями та катехитами.

Визначено роль та вплив катехита на формування молодшої людини. Необхідним та обов'язковим визначається усвідомлення та виконання основного завдання катехизи, що полягає в одухотворенні та преображенні понять Божого Об'явлення до людських понять з метою прийняття людиною Божого Об'явлення. Синод Єпископів видав низку постанов, які визначають окремі важливі аспекти щодо катехизації дітей. Як пріоритетне завдання визначається об'єднання та інтеграція дитини у парафіяльну спільноту. Євангелізація потрібна дитині, щоб забезпечити виховання її у вірі та надати можливість духовного розвитку на все майбутнє її життя. Батьки, хрещені батьки та християнська спільнота мають дбати про духовне виховання дитини, однак першість у цих питаннях належить Церкві, яка має за обов'язок не оминати дітей своїм піклуванням та надавати особливого значення.

Проаналізовано душпастирську діяльність Української Греко-Католицької Церкви серед дітей та виявлено, що катехит має бути зрілою, духовно сформованою людиною зі знанням Святого Письма та вчення Церкви. Це основа педагогічного професіоналізму, тому освітні програми для підготовки катехитів є важливим процесом у становленні людини як вчителя-катехита. Оскільки основа релігійного життя людини закладається особливо під час душпастирської та катехитичної підготовки в дитинстві, основні положення душпастирства визначається як допомога у здійсненні ними обов'язку навчати вірян основам віри не лише засобами проповіді, а в першу чергу за допомогою катехизації. Душпастирі обов'язково мають пройти необхідну підготовку, а

певним чином душпастирство має розвиватися також на основі формування катехитів в межах церковної спільноти.

Здійснено аналіз та систематизація сучасних викликів катехизації дітей та визначено, що основне завдання Церкви та освітніх закладів полягає у формуванні гармонійної особистості, яка сповідує моральні цінності та може передавати їх новим поколінням, у цьому аспекті необхідність та нагальність становить співпраця Церкви з освітніми закладами. Надзвичайно актуальним є вивчення питання катехизації саме на місцевому рівні, оскільки культурні умови в сучасному світі є надто різними. Питання, присвячені сім'ї та молодому поколінню, вироблені на основі вчення Синодів представляють ширшу тематику. Вплив церкви на дитину в складних умовах життя зменшується, частково це спостерігається й сьогодні. Багато людей приходять на недільні богослужіння, особливо на великих парафіях, але вони ходять до церкви лише з почуття обов'язку. І якщо причини катехизму не поставлені на належний рівень, то й тут швидко бачимо сумні наслідки бездіяльності та душпастирської байдужості

Описано сучасні методи катехизації школярів середньої ланки м. Богуслава Київської обл. в сучасних умовах. З'ясовано, що парафіяльна спільнота міста Богуслав, не маючи свого храму, тільки з 2014 року має можливість збиратися на богослужіння у повноцінно оформленому приміщенні храму, а до того моменту в приміщенні квартирному типу, недостатньо була згуртована та недостатньо мала можливість просвітницької роботи серед вірян міста. Тому парафія активно співпрацює зі школами міста Богуслав. Катехитична діяльність проводиться в межах парафії постійно, однак групи дітей, з якими така робота проводиться складаються, як правило з невеликої кількості дітей, яких поділяють за віковими категоріями та активно складаються індивідуальні плани катехитичної роботи з дітьми та їх батьками. Білоцерківське протопресвітерство УГКЦ активно проводить заходи не тільки для дітей, але й загальні родинні молебні для парафіян Білоцерківщини. Також активно впроваджується робота з дітьми у межах дитячих літніх таборів та

спортивних заходів, де мають змогу брати участь також діти з Богуславської парафії.

Окреслено перспективи та шляхи підвищення рівня духовно-моральної складової катехизації дітей в період війни та повоєнний період. Визначено, що підтримка церковними спільнотами дітей, які опинилися у важких умовах життя передбачає надання тимчасового притулку, речей, грошової допомоги, в оздоровленні дітей, соціальну опіку над дітьми, інформування членів сім'ї про наслідки проблеми, а також опіку та духовну пораду. Велика увага на сьогодні приділяється навчанню дітей засобами різноманітних програм, бесід та допомоги вимушеним переселенцям, як в Україні, так і в країнах Європи, прикладом роботи з якими може слугувати співробітництво, зокрема з педагогами з Польщі.

Отже, як засвідчують матеріали дослідження, значуща роль та вплив в житті дитини належить катехиту, як посланій Богом, сформованій людині і християнину, належним чином підготовленій особистості, здатній систематично проводити катехизацію різновікової категорії людей, тобто належним чином здійснювати орієнтоване на духовний розвиток духовно-моральне виховання. Катехизація дітей має свої особливості, які зумовлені їх віком, станом батьківського піклування про духовне виховання та розвиток дитини, а також можливостями сакральних споруд щодо систематичної катехизації – приготування дитини до особливого моменту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоцерківське протопресвітерство УГКЦ / Декада місійності. Київська Архiepархія УГКЦ. URL: <http://ugcc.church/blog/dekada-bilotserkivske/>(дата звернення: 10.12.2022).
2. Витяги з постанов Синодів Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ (2000-2005 pp.), 2005. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficzijni-dokumenty/postanovu-ta-rishennya-synodu-ueruskopiv-ugkc/23530> (дата звернення: 28.10.2022).
3. Діти перед обличчям війни. Як їм допомогти. URL: <https://ct.ugcc.ua/bez-kategoriyi/39659> (дата звернення: 28.10.2022).
4. Джерело фотознімка Kostel Svyatoho Vladyslava. URL: m-a-d-m-a-x.livejournal.com (дата звернення: 10.12.2022).
5. Душпастирський катехитичний поради́ник: Затверджено постановою № 4 П'ятдесят восьмої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архiepіскопства УГКЦ, що відбувся в числах 19–20 листопада 2012 року Божого у Львові-Брюховичах. URL: <https://ct.ugcc.ua/dushpastyrskiy-katehytichnyj-poradnyk> (дата звернення: 08.11.2022).
6. Зустріч. Зошит для учня. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-activity/41951> (дата звернення: 05.12.2022).
7. Євангеліє від Матвія. Біблія. Новий заповіт / пер. Івана Огієнка. URL: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/evangelie-ot-matfeja.html> (дата звернення: 03.11.2022).
8. Єпископ Богдан Дзюрах. Назустріч Різдву Христовому. Львів: Свічадо, 2022. 168 с.
9. Іван-Павло II. Апостольське поучення про катехизу в наш час. Catechesi tradendae. Львів 2008, URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficzijni-dokumenty-czerkvy/23539> (дата звернення: 03.11.2022).
10. Катехизм Української Греко-Католицької церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с. + 64 іл. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-books/katehyzm-ugkc-z-hrystos-nasha-pasha/23548>(дата звернення: 28.10.2022).

11. Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. Львів: Монастир монахів Студитського уставу. Видавничий відділ «Свічадо», 1999. 78 с. URL: <https://ct.ugcc.ua/katehytychnyj-pravylnyk-ukrayinskoji-greko-katolyczkoji-czerkvy> (дата звернення: 07.11.2022).

12. Катехизація для дітей різного віку. URL: <https://rym.lviv.ua/2021/08/katekhyzatsiia-dlia-ditey-riznoho-vidku/> (дата звернення: 08.11.2022).

13. Катехизація дітей і молоді з України в Польщі. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-form/39778>(дата звернення: 03.11.2022).

14. Катехитична школа при Патріаршому Соборі УГКЦ в часі війни. Добра розмова. URL: <https://zhyve.tv/video/4315-katehytychna-shkola-pry-patriarshomu-sobori-ugkts-v-chasi-viyny-dobra-rozmova/> (дата звернення: 12.12.2022).

15. Київська архієпархія. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. URL: <https://synod.ugcc.ua/church-structure/kyuyvska-arhyurariya-1/>(дата звернення: 10.12.2022).

16. Кодекс Канонів Східних Церков. URL: http://krotov.info/acts/canons/roma_xx/ind_east_ukr_b2.htm (дата звернення: 08.11.2022).

17. Комісія у справах виховання УГКЦ. Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів. Серія: Католицька Освіта, Львів: Свічадо 2019. 116 с.

18. Комісія у справах молоді УГКЦ. URL: <https://ugcc.ua/curia/pastoral-council/commission-for-youth-affairs/>(дата звернення: 09.11.2022).

19. Комісія у справах молоді УГКЦ. Дивен Світ. URL: <https://dyvensvit.org/pro-nas/rkusm/>(дата звернення: 25.11.2022).

20. Костел святого Владислава (Богуслав). URL: [https://www.wikiwand.com/uk/Костел_святого_Владислава_\(Богуслав\)](https://www.wikiwand.com/uk/Костел_святого_Владислава_(Богуслав)) (дата звернення: 10.12.2022).

21. Костел Святого Владислава, Богуслав – Facebook. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=412989009370495> (дата звернення: 10.12.2022).

22. Макеев С. Соціальні інститути: класичні тлумачення й сучасні підходи до визначення. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2003. № 4. С. 12–19.

23. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Том II. Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування / За ред. А. Кравчук Львів: Місіонер, 1999. С. 990-992.

24. Митрополит Андрей Шептицький. Як будувати рідну хату. Львів, Гердан. 2003. 48 с.

25. Митрополит Андрей Шептицький, Пастирське послання Про знання катихизму. Львів, квітень 1937 р. Пастирські послання (1918-1939), Т. 2, Львів: Видавничий відділ «Артос» 2009, 361-365.

26. Митрополит Андрей Шептицький, Пастирське послання Християнська школа для української молоді. Львів, квітень 1938 р.. Пастирські послання (1918-1939), Т. 12, Львів: Видавничий відділ «Артос» 2009, 430-434.

27. Митрополит Андрей Шептицький, Декрет Архиепархіального Собору. Визнання Вселенської Віри. Львів, 1940 р.. Пастирські послання (1939- 1944), Т. 3, Львів: Видавничий відділ «Артос» 2010, 356-380.

28. Митрополит Андрей Шептицький, Декрет Про виховання. Львів, жовтень 1942 р. Пастирські послання (1939-1944), Т. 3, Львів: Видавничий відділ «Артос» 2010, 514-540.

29. Михайлишин М. Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/Національно-патріотична-діяльність-Шептицького.pdf>(дата звернення: 22.10.2022).

30. Москалюк М. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз. Спадщина Митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України. Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 87- 89.

31. Мультимедійна презентація з посиланнями на катехитичні матеріали Греко-Католицької Церкви з тренінгу «Діти та молодь з України в катехизації». URL:<http://katechezanatana.pl/wp-content/uploads/2022/03/PPT-2.pdf> (дата звернення: 12.12.2022).

32. Назар Дуда: стати катехитом означає, насамперед, пізнати Христа. VATICAN NEWS. 2021.

URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2021-09/nazar-duda-staty-katehytom-oznachaye-piznati-hrysta.html> (дата звернення: 05.12.2022).

33. Напрямні до катехизації (Direttorio per la catechezi), 2020. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficzijni-dokumenty-czerkvy/41805>(дата звернення: 28.10.2022).

34. Нова програма приготування до першої сповіді та урочистого Святого Причастя: Зустріч. Посібник для катехита / Н. Мельничук, с. Юліана Дзюбата (ЧСВВ), Назар Дуда. Патріарша катехитична Комісія УГКЦ. Львів: Свічадо, 2022. 112 с. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-activity/41951> (дата звернення: 05.12.2022).

35. Новий Катехитичний довідник: євангелізація в сучасному світі. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. 2020. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/novyuy-katehytychnyy-dovidnyk-vangelizatsiya-v-suchasnomu-sviti-3452/> (дата звернення: 05.12.2022).

36. Папа Венедикт XVI, Апостольське повчання Verbum Domini. Львів: Свічадо 2011. 89 с. URL: <https://ct.ugcc.ua/wp-content/uploads/2020/01/verbum-domini.pdf> (дата звернення: 07.12.2022).

37. Парафіяльний правильник УГКЦ / Київська Архиепархія УГКЦ. URL: <https://ugcc.church/blog/parafiyalnyj-pravylnyk-uhkts/> (дата звернення: 10.12.2022).

38. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. URL: <https://ct.ugcc.ua/>.

39. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. Сіяч. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064319246613&sk=about> (дата звернення: 07.12.2022).

40. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців (11 день Різдвяного Посту). URL: <https://ct.ugcc.ua/zhyttya/42350> (дата звернення: 08.12.2022).

41. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. Діти перед обличчям війни. Як їм допомогти? URL: <https://ct.ugcc.ua/bez-kategoriyi/39659> (дата звернення: 12.12.2022).

42. Підтримка батьків та дітей під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions> (дата звернення: 04.11.2022)

43. Положення про парафіяльну катехитичну школу. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/polozhennya-pro-katehytychne-sluzhinnya-v-ugkc/23414> (дата звернення: 05.11.2022).

44. Постанови Синодів Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви. У питаннях катехитичного служіння. Львів, 6-7 березня 2000 р. Б. Сьома сесія. URL: <https://cathetic.wordpress.com/2014/11/20/постанови-синодів-єпископів-києво-га/> (дата звернення: 07.12.2022).

45. Постанови Синодів Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви. У питаннях катехитичного служіння. Київ, 23 березня 2001 р. Б. Десята сесія. URL: <https://cathetic.wordpress.com/2014/11/20/постанови-синодів-єпископів-києво-га/> (дата звернення: 07.12.2022).

46. Прийдіть до мене всі. Посібник для катехита за програмою підготовки осіб з особливими потребами до першої святої Сповіді і урочистого святого Причастя / А. Козіброда, с. Луїза Цюпа (СНДМ), Назар Дуда. Патріарша катехитична Комісія УГКЦ. Львів: свічадо, 2011. 148 с. URL: <https://anyflip.com/qraa/ahwu/basic> (дата звернення: 05.12.2022).

47. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України в редакції від 22.05.2022. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14#Text> (дата звернення: 07.12.2022).

48. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України в редакції від 22.05.2022. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 07.12.2022).

49. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков / За ред. Джорджа Недунгатта, Т. І. / 3 англ. Пер. О. Гладкий. Львів: "Свічадо", 2008. 792 с.

50. Серія вебінарів. Катехизація дітей і молоді з України в Польщі. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-form/39778> (дата звернення: 08.12.2022).

51. Синод Єпископів УГКЦ. Парафіяльний правильник УГКЦ. URL: news.ugcc.ua (05.12.2022) .

52. Україна. Закон «Про молодіжні та дитячі громадські організації». № 835-VIII. (2016). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=281-14&p=1295786228045022> (дата звернення: 08.11.2022).

53. Україна. Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» № 2745-VIII. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 08.11.2022).

54. Храм Матері Божої неустанної помочі. Катехизація дітей. URL: <https://mbnp.es/uncategorized/katehyzatsiya-dlya-ditej/> (дата звернення: 28.10.2022).

55. «Я є поруч з українським народом», – Папа Франциск до Блаженнішого Святослава. URL: <http://olha-church.org.ua/web/page/ja-ye-poruch-z-ukrayinskim-narodom-papa-francisk-do-blazhennishogo-svjatoslava> (дата звернення: 12.12.2022).

56. Kostel Svyatoho Vladyslava. Київська область, місто Богуслав. URL: https://www.google.com/maps/uv?pb=!1s0x40d396dba1926a5b%3A0x233626191b7a67ff!3m1!7e115!4shttps%3A%2F%2F1h5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipOsOf6SG8u39cNGWIJppuk5U_e34e5ESW4h3oj0%3Dw260-h175-n-k-no!5z0YbQtdGA0LrQstCwINCj0JPQmtCmINCyINC80ZbRgdGC0ZYg0JHQvtCz0YPRgdC70LDQsiAtINCf0L7QuNGB0Log0LIgR29vZ2x1!15sCgIgAQ&imagekey=!1e10!2sAF1QipOsOf6SG8u39cNGWIJppuk5U_e34e5ESW4h3oj0&hl=ru&sa=X&v

ed=2ahUKEwiymt6K1f77AhWKpYsKHfGkB0AQ7ZgBKAB6BAgOEAI (дата звернення: 10.12.2022).

57. Program nauczania religii greckokatolickiej. Metropolitalna Komisja. Katechetyczna kościół Greckokatolicki w Polsce. Przemyśl – Wrocław, 2019. 90 p. URL: <https://cerkiew.eu/wp-content/uploads/2020/12/Program-nauczania-religii-greckokatolickiej-1.pdf> (дата звернення: 08.12.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Глава УГКЦ Блаженніший Святослав зустрівся зі Святішим Отцем Франциском в Апостольському палаці у Ватикані¹⁵⁷

Папа Франциск під час розмови висловив свою близькість із «багатостраждальним українським народом» та запевнив, що є поруч із ним у молитві та конкретних діях. Він також звернувся із проханням до Глави та духовенства УГКЦ «продовжувати жертвоне служіння в євангельському дусі найбільш потребуючим та постраждалим внаслідок війни».

Святіший Отець теж розповів про дипломатичні зусилля Святого Престолу для припинення російської агресії та досягнення справедливого миру для українського народу. «Нашою щоденною турботою також є плекання солідарності всього світу з українцями», — зауважив Папа.

¹⁵⁷ «Я є поруч з українським народом», – Папа Франциск до Блаженнішого Святослава.

Додаток Б

**Заступник голови Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ
та Директор Катехитично-педагогічного інституту УКУ Назар Дуда
НА ЗУСТРІЧІ З Папою Франциском 17 вересня 2021 року¹⁵⁸**

Назар Дуда під на зустрічі з Папою Франциском, 17 вересня 2021 р.

¹⁵⁸ Назар Дуда: стати катехитом означає, насамперед, пізнати Христа

Білоцерківське протопресвітерство¹⁵⁹.

Костел Святого Владислава (Kostel Svyatoho Vladyslava) у м. Богуслав Київської області¹⁶⁰

¹⁵⁹ Білоцерківське Протопресвітерство УГКЦ / Декада місійності.

¹⁶⁰ Kostel Svyatoho Vladyslava. Київська область, місто Богуслав

Костел Святого Владислава наші дні

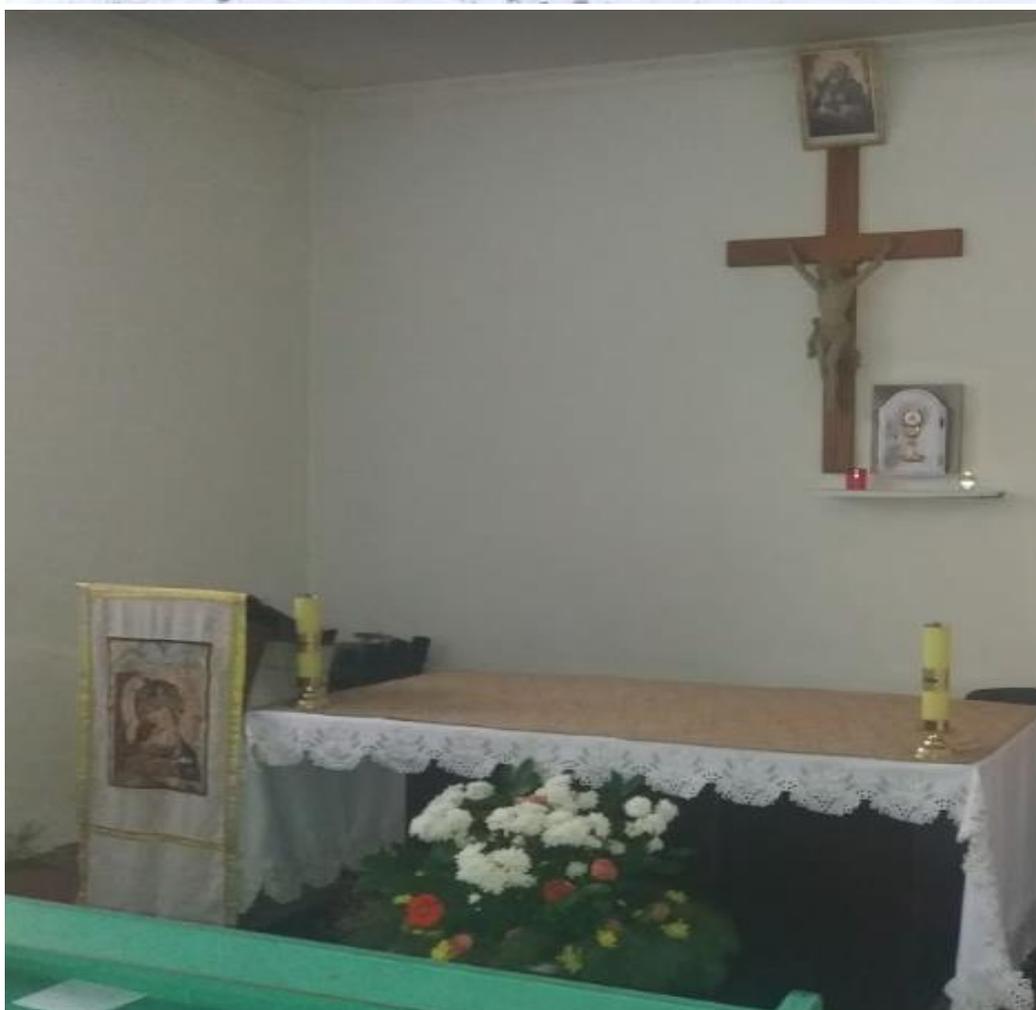

Костел Святого Владислава на початку століття¹⁶¹

Kostel Svyatoho Vladyslava¹⁶²

¹⁶¹Костел святого Владислава (Богуслав).

Костел Святого Владислава наші дні¹⁶³

¹⁶² Джерело фотознімка *Kostel Svyatoho Vladyslava*: m-a-d-m-a-x.livejournal.com

¹⁶³ *Kostel Svyatoho Vladyslava*. Київська область, місто Богуслав

Kostel Svyatoho Vladyslava¹⁶⁴

Приміщення для служби та служба в храмі Костел Святого Владислава в м. Богуслав¹⁶⁵

¹⁶⁴ Джерело фотознімка Kostel Svyatoho Vladyslava: m-a-d-m-a-x.livejournal.com

¹⁶⁵ Костел Святого Владислава, Богуслав – Facebook. <https://www.facebook.com/watch/?v=412989009370495>

**Участь дітей з парафії м. Богуслав у заходах УГКЦ
на Білоцерківщині (2022 рік)**

Літній табір «Веселі канікули з Богом»

Літній табір «Веселі канікули з Богом»

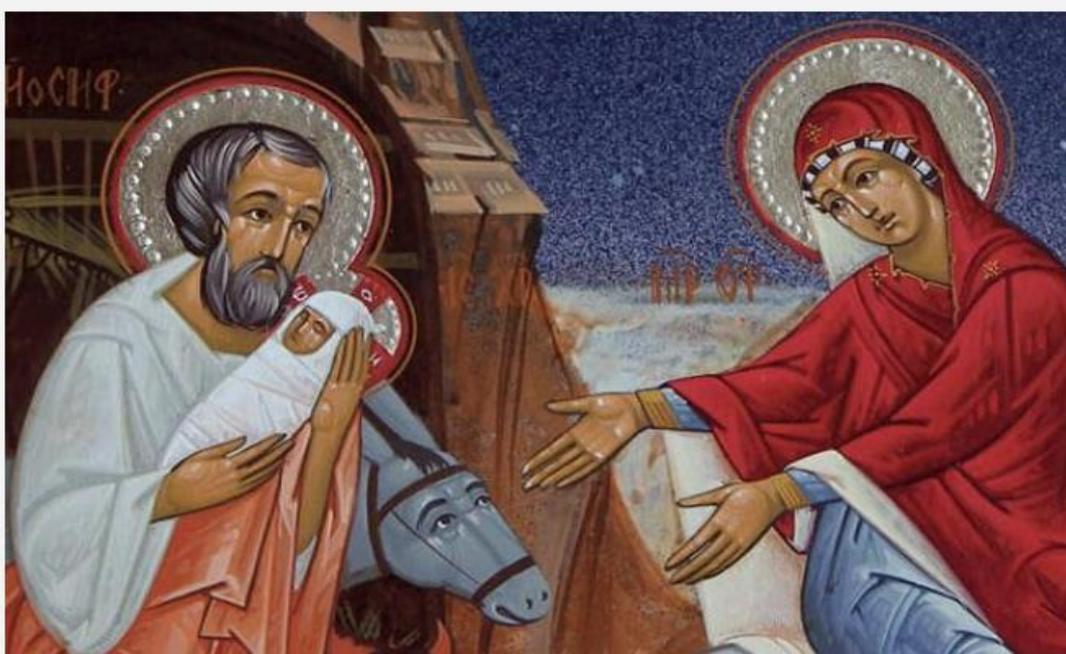

Змагання дітей-спортсменів велосипедного спорту з Білоцерківщини

Молебен до Богородиці у парку міста Біла Церква в межах загального заходу парафіян Білоцерківського протопресвітерства

**ПРЕСВЯТА РОДИНА – АРХЕТИП БІЖЕНЦІВ, МІГРАНТІВ,
ІНОЗЕМЦІВ¹⁶⁶**

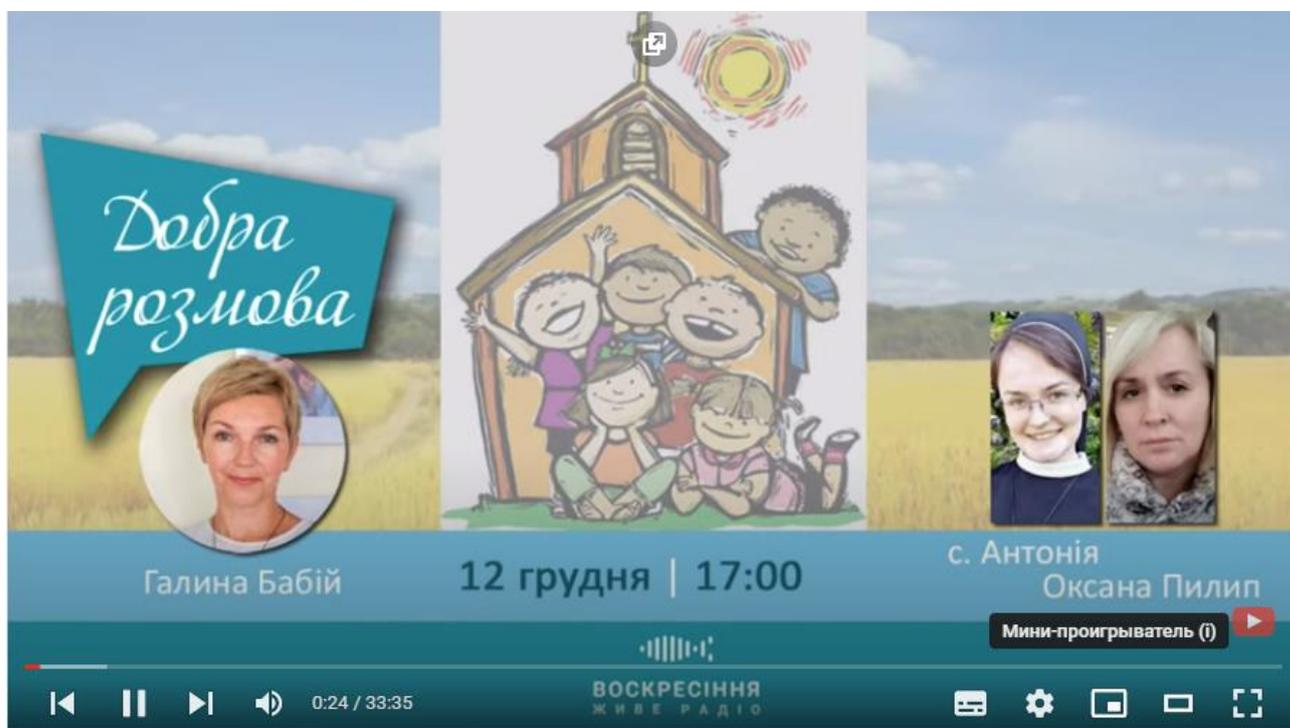
Ікона: Іван Дашко. Втеча до Єгипту.

¹⁶⁶Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пресвята Родина – архетип біженців, мігрантів, іноземців (11 день Різдвяного Посту).*

Додаток Е

Катехитична школа при Патріаршому Соборі УГКЦ в часі війни. Добра розмова. Живе телебачення¹⁶⁷

Київська селезіяньська сім'я святкувала 4-ту річницю освячення монастиря. Добра розмова

¹⁶⁷ Катехитична школа при Патріаршому Соборі УГКЦ в часі війни. Добра розмова